
**Maahanmuuttajataustaisten lasten
kielen kehityksen tukeminen osallisuuden ja
leikkilisen oppimisen avulla –
“Meillä on semmoisia luovia ratkaisuja”**



Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivun toimipiste, kevät 2016

Kaja Kallemets

HÄMEENLINNA

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijä	Kaja Kallemets	Vuosi 2016
Työn nimi	Maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehityksen tukeminen osallisuuden ja leikillisen oppimisen avulla – ”Meillä on semmoisia luovia ratkaisuja.”	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää varhaiskasvattajien näkemys, miten osallisuuden ja leikillisen oppimisen pedagogiikalla voidaan tukea maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymistä varhaiskasvatuksessa. Tutkimustyön taustalla on VKK-Metron varhaiskasvatuksen kehitystyö.

Tämä opinnäytetyö on laadullinen, Espoon kaupungille tehty hankkeistettu tutkimus. Aineisto on kerätty haastattelemalla kuutta VKK-Metron kehityskauden leikki ja leikilliset oppimisympäristöt kehitysyksikön Suvelan päiväkodin varhaiskasvattajaa toimintakaudella 2014–2015. Haastattelujen kanssa rinnakkain on toteutettu osallistuvan havainnoinnin avulla seitsemän leikin kuvausta. Analyysi on toteutettu teemoittelun ja sisältöanalyysin avulla.

Työn tuloksien mukaan varhaiskasvattajat hyödyntävät arjessa käsillä olevia resursseja ja menetelmiä luovalla tavalla tukeakseen maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymistä. Varhaiskasvattajat avasivat, miten arjessa käytetään osallisuutta ja leikillisen oppimisen pedagogiikkaa kielen kehityksen tukemiseen.

Varhaiskasvattajat näkivät kielen kehityksen tukemiseen soveltuvina menetelminä seuraavia: pienryhmätoiminta, osallisuus, kommunikaation tukimenetelmät, leikki ja oman äidinkielen tuki. Näkemyksessä nousi esille, että kasvattajat yhdistelevät erilaisia menetelmiä suunnitellusti ja tavoitteellisesti mahdollistaen lasten osallisuutta leikissä ja toiminnassa.

Avainsanat Maahanmuuttajataustaiset lapset, kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa, osallisuus, leikillinen oppiminen, arvostava haastattelu, osallistuva havainnointi.

Sivut 39 s. + liitteet 7 s.

HÄMEENLINNA

Degree programme in Social Services

Socialpedagogic Social Services

Author

Kaja Kallemets

Year 2016

Subject of Bachelor's thesis

Supporting the language of children with immigrant background with participation and playful learning pedagogy – “We have such things as creative solutions”.

ABSTRACT

The objective of this thesis was to survey how early years educationers support children with immigrant background with their language development. It was especially in attention, how educators take advantage of methods like participation and playful learning. In the background is development work of early year's education by VKK-Metro.

The thesis used a qualitative research method and project agreement is made with the City of Espoo. The data were collected by interviewing six early years educationers from the Suvela day care centre during VKK-Metro development period of play and playful learning environments during the period 2014-2015. Side by side with the interviews were made seven writings of participial play-observations. Analysis was made with the help of thematic approach and content analysis.

According to the results of the thesis children from immigrant backgrounds are supported with their language and communication skills with different methods. Early years educationers take advantage of everyday life and the actual resources in a creative way. Educators describe, how they take advantage of participation and playful learning pedagogy to support language development of children with immigrant background.

According to the view of early years educationers following methods were seen suitable for supporting language development: small group activities, participation, communication support, play and support in the child's mother tongue. It is remarkable, that educators combine different methods using them in accordance with the early years education plan and in goal-oriented way, while enabling children's participation in play and activities.

Keywords

Participation, playful learning, participatory observation, appreciative inquiry, language support in early years education, children with immigrant background.

Pages

39 p. + appendices 7 p.



SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KIELEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	2
2.1	Lainsäädäntö ja kieli.....	3
2.2	Kielen tukeminen varhaiskasvatuksessa	3
2.3	Lapsen kieli kotoutumisen näkökulmasta	4
3	TEOREETTISIA NÄKÖKULMIA.....	7
3.1	VKK-Metro	7
3.2	Osallisuus	8
3.3	Leikillisen oppimisen pedagogiikka.....	9
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄT	11
4.1	Tutkimustehtävä	11
4.2	Tutkimusmenetelmä – laadullinen tutkimus	12
4.3	Arvostava haastattelu	12
4.4	Osallistuva havainnointi	13
4.5	Aineiston analyysi ja tulokset	13
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	15
5	ARJEN ONNISTUMISIA KIELEN TUKEMISESSA.....	16
5.1	Menetelmät haastatteluissa.....	16
5.1.1	Pienryhmä.....	17
5.1.2	Osallisuus	18
5.1.3	Kommunikaation tukimenetelmät	19
5.1.4	Leikillinen oppiminen	20
5.1.5	Oman äidinkielen tuki	24
5.2	Osallistuva havainnointi arjessa	27
6	TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	31
6.1	Tutkimustulokset.....	31
6.2	Johtopäätökset.....	32
7	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET	36
Liite 1	VKK-Metro tehtävä: Seurasin yhtä leikkiä	
Liite 2	VKK-Metro tehtävä: Osallistuin yhteen leikkiin	
Liite 3	Leikin merkitys lasten oppimisessa ja kehittämisessä, tehtävä	
Liite 4	Menetelmäkartta, haastattelut	
Liite 5	Menetelmäkartta, havainnoinnit	
Liite 6	Tutkimuslupa Espoon kaupungilta	

1 JOHDANTO

Yhteiskunta on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Suomessa on jo käsillä merkittävä väestörakennemuutos. Toisaalta lisääntyy ikääntyneiden määrä, toisaalta on globaalin liikkuvuuden lisääntyessä Suomessa odotettavissa maahanmuuttajien väestöosuuden kasvun jatkumista. (Kannanoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 67–73.)

Tutkimustyön aikana on tämä tulevaisuuden haaste korostunut Syyrian pakolaiskriisin johdosta. Laajemman globalisoitumisen yhteydessä varhaiskasvatus peruspalveluna ja tulevaisuuden Suomen rakentajana kohtaa haasteen. Jo nyt on panostettava maahan muuttavien lasten kotoutumiseen ja integraatioon osaksi suomalaista monikulttuurista yhteiskuntaa. Lasten ja perheiden aktiivinen kotouttaminen toimii syrjäytymisen ja psyykkisten ongelmien ennaltaehkäisyä. Maahanmuuttajataustaisten lasten kielen tukeminen on kotoutumistyötä ruohonjuuritasolla.

Tutkimustyöni taustalla on ensiksi kiinnostus siihen, millainen näkemys on varhaiskasvatuksen henkilökunnalla aikaisemmista VKK-Metron osallisuuden ja pienten askelien kehittämistyökalun koulutuksista ja niiden hyödyistä arjen työssä. Toisena virittäjänä tutkimukseen ovat olleet itse maahanmuuttajataustaiset lapset, joiden valikoivasta puhumattomuudesta minulle on varhaiskasvattajana noussut huoli. Lapsen selektiivinen puhumattomuus reaktiona vaikeuteen sopeutua uuteen ympäristöön voi aiheuttaa lapsen syrjäytymisen. (Kalliala 2011; Tast & Mattila 2010.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten monikulttuuristen lasten kielen kehitystä tuetaan arjessa osallisuuden mahdollistamisella leikkillisessä oppimisympäristössä. Työn fokus on päiväkodin arjessa ja hyvien käytäntöjen näkyväksi tekemisessä. Opinnäytetyön tavoitteena on vastata työelämän tarpeisiin.

Aiheen tutkiminen on tarpeellinen, koska varhaiskasvatus kehittyy ja tietosen toiminnasta kielen alueella vaatii säännöllistä päivitystä. Leikkillisen oppimisen ja osallisuuden rakentava hyödyntäminen kaikkien lasten kielen ja vuorovaikutustaitojen kehittämisen välineenä pitää tulla varhaiskasvattajien tietoisuuteen. Tämä opinnäytetyö tarjoaa siihen omalla kertomuksellaan innostusta.

Toisena asiana pitää varhaiskasvattajien tiedostaa kotoutumisen aspekti ja lapsen yhdenvertaisuuden oikeudet kielen tukemisessa. EU-kansalaisten rasistisuuden tilastoissa Suomi sijoittuu kolmanneksi (Heugenhauser ja Kämäräinen 2012, 10). On varjeltava lasten monikulttuurisuutta rasistisessa ilmapiirissä ja pidettävää yllä monikielisyttä ja erilaisuutta suvaitsevaa ilmapiiriä varhaiskasvatuksessa.

Kielen tukemisesta varhaiskasvatuksessa on runsaasti aiempia tutkimuksia, kehitystyön raportteja, käsikirjoja, väitöskirjoja jne. Monet tutkimukset ja ennen kaikkea VKK-Metron kehitystyö ovat myös kyseisen tutkimuksen

virittäjiä. Varhaiskasvatuksen kentältä on tullut myös ihmettelyä, miksi hyllätään kaikki vanha kehitystyö ja keksitään aina uusia aiheita. Haluan tutkijana mahdollistaa varhaiskasvattajia pohtimaan leikillistä oppimista osallisuuden koulutusjatkumona.

Opinnäytetyö on hankkeistettu ja työelämälähtöinen. Tutkimuksen kohteena oleva Suvelan päiväkoti on yksi VKK-Metron kehittäjäyksiköitä (Socca) ja tutkija osallistuu työyhteisön kanssa VKK-Metron 2014–2016 toimintakauden teeman Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa koulutuksiin sekä kehitystyöhön (Socca 2014). Tutkimustyö suoritetaan henkilökunnan haastattelulla ja havainnoinneilla. Leikillinen oppiminen on askel eteenpäin aktiivisemmän osallisuuden funktionaalisessa käytössä kielen oppimisessa.

Työn aihepiiri on rajattu päiväkoti-ikäisten maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymisen tukemiseen. Menetelmistä tutkitaan leikillisen oppimisen ja osallisuuden aihepiireihin liittyviä, mutta myös varhaiskasvattajien haastattelusta esille nousseita ilmiöitä. Koska Espoon kaupungilla on ennestään vahvaa tietämystä Suomi toisena kielenä -menetelmästä (Björkgren 2011; Katajamarja & Vataja 2011), on se tietoisesti rajattu opinnäytetyön teoria-osuudesta ulos. Lisäksi se nähdään leikillisestä oppimisesta ja osallisuudesta erillisenä kokonaisuutena, vaikka lapsen päiväkoti-todellisuudessa kaikki kieltä tukevat menetelmät voivat esiintyä samassa leikki-tuokiossa sulassa sovussa.

Työn teoreettinen viitekehys muodostuu seuraavista käsitteistä: maahanmuuttajataustaiset lapset, kielen kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa, kotoutuminen, osallisuus, leikillinen oppimisympäristö, leikillinen oppiminen, osallistuva havainnointi, arvostava haastattelu.

2 KIELEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Tässä luvussa avataan tämän opinnäytetyön kannalta oleellisia asioita varhaiskasvatuksesta – sitä määrittelevää lakia, asetuksia, valtakunnallista ja kuntatasoista varhaiskasvatussuunnitelmaa, kotoutumisohjelmia, jotka kaikki määrittävät lapsen kielen tukemista ja kielen merkitystä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tuodaan esiin taustateoriaa ja merkittäviä tutkimuksia, käsikirjoja, joita lapsen kielen tukemisesta löytyy. Seuraavana luvussa perustellaan tutkimukseen, varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin ja Suomen kotouttamispolitiikkaan viitaten, miksi kielen tukeminen on tärkeä ja miksi kielen tukemiseen johtavaa pedagogiikkaa pitää kehittää. Lisäksi on pyritty selvittämään, miten tällä hetkellä kuvataan maahanmuuttajataustaisen lapsen osallisuus ja oikeus leikkiin näissä asiakirjoissa.

2.1 Lainsäädäntö ja kieli

Suomen perustuslain 2. luvun 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain yhdenvertaisuuden osiossa määrätään, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (PeL 11.6.1999/731 2:6 §.)

Suomen lainsäädäntö sisältää kotoutumislain, jonka mukaan kuntien on laadittava kotoutumisen edistämiseksi ja monialaisen yhteistyön vahvistamiseksi oma kotoutumishjelma (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.13.2010/1386). Maahanmuuttajataustaisten lasten hyvinvointi ja sen edistäminen on olennainen osa heidän kotoutumisprosessiaan.

Suomessa varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu kansainvälisiin lapsen oikeuksia määrittelevään sopimukseen, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Näitä arvoja ovat syrjinnänkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täyspainoiseen kehittymiseen ja lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. Lisäksi varhaiskasvatukselle on annettu konkreettiset lasten oikeuksiin liittyvät periaatteet, joihin kuuluu oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin sekä turvattuun kasvuun. Lasten oikeuksiin kuuluu myös oikeus kehittymiseen ja oppimiseen, oikeus turvalliseen ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, oikeus tulla ymmärretyksi, oikeus saada tarvitsemaansa erityistä tukea ja oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja katsomukseen. (YK:n lasten oikeudet.) Näin ollen lapsen perusoikeuksia ovat oikeus osallisuuteen ja leikkiin.

Uudistettu varhaiskasvatuslaki sanoo, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä. Lisäksi vaaditaan lain 6 §:ässä varhaiskasvatusympäristöltä, että se olisi kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. (Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.)

2.2 Kielen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Sekä valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma (tästä eteenpäin lyhenteenä Vasu) että Espoon oma Vasu käsittelevät kieltä kantavana osana ja jopa erillisenä osiona lapsen vasussa. Espoon varhaiskasvatussuunnitelman mukaan kielellä on lapsen elämässä keskeinen merkitys. Kielen avulla lapsi tutustuu omaan ympäristöönsä ja etsii omaa paikkaansa siinä. Kieli on keskeisessä roolissa lapselle ominaisessa tavassa toimia. Lapsi tarvitsee sitä leikkimisessä, liikkumisessa, tutkimisessa sekä taiteellisen kokemisen että ilmaisemisen parissa. Leikki on lapselle ominaisimpia tapoja toimia. Lapset oppivat leikkiessään. (Espoon Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2013, 24–28; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.)

Espoon kaupungin kotouttamisohjelman tavoitteena on huolehtia siitä, että vieraskieliset lapset oppivat suomea ja ruotsia sekä ylläpitävät ja edelleen kehittävät oman äidinkieltensä osaamista (Espoon kaupunki 2014). Pääkaupunkiseudun kuntien yhteisen monikulttuurisen varhaiskasvatuksen toimintamallissa esitetään, että lasten, heidän perheidensä ja monikielisten ja -kulttuuristen työntekijöiden kulttuurien tulee näkyä ja kuulua päiväkodin arkipäivässä eri kielinä, tapoina, tavaroina, lauluina, makuina ja tarinoina (Socca 2009, 11).

Espoon kaupungin varhaiskasvatuksen osaamiseen kuuluu lapsen oman äidinkielen tukeminen. Äidinkieli on lapsen perusoikeus (Suomen perustuslaki 17§). Vasun mukaan vastuu lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittymisestä on ensisijaisesti perheellä. Varhaiskasvatuksessa lasta rohkaistaan käyttämään omaa äidinkieltään. Vasussa sovitaan, millaisilla konkreettisilla keinoilla tuetaan lapsen omaa äidinkieltä sekä kotona että päiväkodissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen tutustumista suomalaiseen kulttuuriin ja opettaa suomen kieltä. Mutta samanaikaisesti kasvattajien on myös perehdyttävä lapsen omaan kulttuuriin, sitä arvostaen ja tuoden se näkyväksi varhaiskasvatusympäristössä (Kivijärvi 2012, 247.) Lapsen kotoutuminen on kulttuurien ja kielten vuorovaikutusta.

Äidinkielen käsitteiden hallinta mahdollistaa ajattelun kehittymisen ja se muodostaa lapsen koko kognitiivisen- ja tunne-elämän perustan. Ensimmäisen äidinkielen vaaliminen auttaa säilyttämään lapsen itsetunnon ja myönteisen minäkuvan. (Oksi-Walter, Roos & Vierola-Cavallari 2009, 106.) Lapsen monikielistyessä myöhäisemmässä ikävaiheessa lapsi, jolla on hyvä oman äidinkielen taito, oppii tutkitusti uuden kielen helpommin. Uuden kielen omaksumista edistää sen käyttäminen luonnollisissa kommunikaatiotilanteissa. (Opetushallitus 2009, 6.)

Äidinkieltä voi tukea Latomaan (2011, 31–33) mukaan varhaiskasvatuksessa esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

- monikielisten työntekijöiden hyödyntäminen
- käytäntöjen monikielistäminen
- tehdä yksiköstä ulospäin monikielisen näköinen
- arvostaa kaikkia kieliä ja kulttuureja samanarvoisina
- arvostaa erilaisuutta
- jakamalla vanhemmille tiedotteita monikielisyyden eduista
- antamalla saman kielisten lasten puhua omaa kieltä
- järjestämällä omakielisiä liekki-, satu- ja pelitilanteita
- laulamalla ryhmässä erikielisiä lauluja
- hyödyntämällä kirjaston erikielistä tarjontaa

2.3 Lapsen kieli kotoutumisen näkökulmasta

Lapsen hyvinvointi on siis kotoutumislain sekä varhaiskasvatuslain keskeisiä tavoitteita. Kotoutumisprosessissa pyritään aina tukemaan tätä tavoitetta, mutta prosessi voi kestää vuosia ja ei ole koskaan suoraviivainen. Sosiologiassa puhutaan kotoutumisesta akkulturaationa.

Akkulturaatio on sopeutumista toiseen kulttuuriin. Liebkind on erotellut akkulturaation prosessin vaiheita yksilön näkökulmasta:

- 1) Konformisuusvaihe tarkoittaa enemmistökulttuurille alistumista. Omaa kulttuuria kritisoidaan ja uudessa kulttuurissa nähdään vain positiivisia puolia.
- 2) Ristiriitavaiheessa yksilö tiedostaa hyvät ja huonot puolet sekä omassa että valtakulttuurissa.
- 3) Uppoutumisvaiheessa yksilö hyväksyy vain oman kulttuurin ja pyrkii torjumaan kaikki valtakulttuurin elementit. Vaihe on yksilölle psyykkisesti rasittava ristiriitaisuuksineen.
- 4) Itsetutkiskeluvaiheessa kasvaa henkilökohtaisen riippumattomuuden tarve, omassa kulttuurissa nähdään joitakin asioita kriittisessä valossa ja yksilö alkaa nähdä valtakulttuurissa hyväksyttäviä piirteitä.
- 5) Bikulturalismin vaiheessa yksilö arvostaa omaa alkuperää, on tietoinen omasta itsenäisyydestään ja riippumattomuudestaan. (Liebkind 2009.)

Akkulturaation vaiheet eivät etene koskaan suoraviivaisesti. Bikulturalismin vaihe on lähimpänä Berryn nelikentistä integraation vaihtoehtoa:

- 1) Integraatio: yksilöä tuetaan arvostamaan omaa taustaansa ja samalla toimimaan uudessa yhteiskunnassa arvostaen vuorovaikutusta valtakulttuurin kanssa. Oma tausta ja kulttuuri-identiteetti toimivat voimavarana uudessa ympäristössä toimittaessa.
- 2) Assimilaatio, sulautuminen: Vähemmistökulttuurin edustaja jättää oman kulttuurisen taustansa ja pyrkii assimiloitumaan valtaväestöön mahdollisimman pian.
- 3) Separaatio: Eristäytyessään vähemmistökulttuurin edustaja korostaa vain omaa kulttuuriaan hyläten valtakulttuurin täysin.
- 4) Marginalisoituminen, vieraantuminen: Yksilö ei pysty hyväksymään tai häntä ei hyväksytä valtakulttuuriin eikä vähemmistökulttuuriin, jolloin oma kulttuuri-identiteetti on kadonnut kahden kulttuurin välimaastoon. Näitä yksilöitä uhkaa eniten syrjäytyminen. (Berry 2011.)

Vähemmistöryhmät valitsevat omat akkulturaatiostrategiansa, mutta myös vallitsevan yhteiskunnan vallan voima vaikuttaa huomattavasti vähemmistön strategioiden valintoihin ja strategioiden käyttöön. Seurauksena on siten molemminpuolinen ja vastavuoroinen prosessi, jonka molemmat ryhmät saavuttavat strategioilla. Strategiat toimivat tietyissä yhteiskunnallisissa kehyksissä. Berry puhuu tavoittelemisen arvoisesta integraatiosta, joka sallii vähemmistöryhmien kulttuurin ja kulttuuri-identiteetin säilyttämisen vallitsevassa kulttuurissa, ja joka vähemmistöryhmien on mahdollista saavuttaa silloin kun valtakulttuuri on avoin ja salliva kulttuurista moninaisuutta kohtaan. (Berry 2011.)

Suomi on 38 maan vertailussa neljännellä sijalla kotouttamistyössään. Tulosten mukaan Suomi panostaa kotoutumiseen sekä osallistavaan demokratiaan muiden Pohjoismaiden tapaan. Kotoutumista Suomessa tukee aktiivinen kansalaisjärjestötoiminta sekä pilotoinnin ja arvioinnin kautta tehtävä kotouttamistyön kehittäminen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015). Suomen maahanmuuttopolitiikkana toimii integraatio malli, joka tarkoittaa sitä, että

maahanmuuttaja tutustuu uuteen kotimaahan säilyttäen oman kielen ja identiteetin ja tuo suomalaiseen kulttuuriin jotakin uutta. Prosessi antaa jotakin uutta kummallekin osapuolelle.

Mallit eivät esiinny selkeinä, vaan tietyn mallin kotouttamisen toimintakulttuuri tulee esille aina sen edustajan eli ihmisen omasta toimesta. Yksilön kotoutumisen edistämisessä on siis yksittäisellä viranomaisella suuri vastuu. On suuri ero, tuetaanko lapsen oman äidinkielen opetusta tai vahvistetaan toimintaa, jossa varhaiskasvatuksessa kielletään työntekijöitä puhumasta mitään muuta kieltä kuin suomea ja osoitetaan, että lapsen äidinkielen tukeminen on vain ja ainoastaan vanhempien asia.

Entä jos vanhemmat ovat omassa kotoutumisprosessissa siinä vaiheessa, että ovat vastoinikäymisten uuvuttamina ja yrittävät itse oppia uuden kotimaan kieltä ja käyvät itsensä kanssa eettistä keskustelua siitä, onko kieleni arvokas? Tämä esimerkki on luonnollinen osa integroitumisen prosessia, kuten edellä on kuvattu, ei pelkkä hypoteesi (Karvonen 2015). Millaisen mallin siitä saa pieni lapsi omalle kehittyvälle identiteetille, kun jopa hänen kvantitatiivisesti ensisijainen hoitotaho eli varhaiskasvatus ei noteeraa hänen äidinkieltään ja kulttuuria millään tavalla? Lapsen ja vanhemman sopeutumiselle on tyypillistä, että lapsi sopeutuu valtakulttuuriin nopeammin ja vanhemmilla hitaammin. Sopeutumisessa tulee yleensä vaihe, kun vanhempi ei ole vielä omaksunut valtaväestön kieltä, ja samalla häneltä puuttuu voimavaroja ylläpitää lapsen äidinkieltä. Siinä piilee vaara, että lapsi menettää toisen äidinkielen, kun varhaiskasvatus pitää äidinkielen ja oman kulttuurin tukemista yksin vanhemman tehtävänä.

Kysymys akkulturaatiosta on kysymys siitä, miten varhaiskasvatus tukee lapsen tervettä kotoutumista, että lapsi voi kasvaa osaksi sekä omaa äidinkieltä että suomen kieltä. Espoon kaupungin monikulttuurisuusohjelma mainitsee yleisellä tasolla osallisuuden merkityksen kirjaten kehitysohjelman tavoitteeksi muun muassa lasten osallisuuden, mutta ei mainitse sanalakaan, miten se konkreettisesti toteutuu varhaiskasvatuksessa (Espoon kaupunki 2014, 3).

Päinvastoin – osallisuutta ei mainita ja varhaiskasvatuksen osiossa astutaan askel taaksepäin ja jätetään lapsen oman äidinkielen tuki yksin vanhempien tehtäväksi. Tämä on ristiriitaista, kun juuri on vuolaasti kerrottu tavoitteista, miten kaupunki työllistää ammattiin päteviä maahanmuuttajia. Syyt siihen, miksi maahanmuuttajien työllistämistä valtiollisella tasolla vaaditaan, on Espoon monikulttuurisuusohjelman varhaiskasvatuksen osiossa jäänyt mainitsematta. Varhaiskasvatuksen osiossa ei mainita myöskään lapsen äidinkielen tukemista. Tämä voi pahimmillaan johtaa siihen, että seuraavassa Espoon varhaiskasvatussuunnitelmassa kielletään lasten oman äidinkielen tuki. (Espoon kaupunki 2014, 3–7.)

Valtion kotouttamisohjelma asettaa tavoitteeksi, että tuetaan lasten suomen/ruotsin kielen sekä äidinkielen kehittymistä sekä mahdollisuutta kasvaa kahteen kulttuuriin (Valtion kotouttamisohjelma 2012, 34). Kotoutumisen näkökulma varhaiskasvatuksessa on sen sijaan nykyisessä Espoon var-

haiskasvatussuunitelmassa avattu yksityiskohtaisesti ja sopusoinnussa lainsäädännön kanssa (Espoon Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta 2013, 25–26).

Johdannossa on kerrottu tutkijan kokemuksesta selektiivisesti puhumattomien lasten kanssa. Saksassa puheterapiatutkimuksessa on tuotu esille yhteys mutismin ja maahanmuuttajalasten välillä (Kralemann 2007; Katz-Bernstein 2005, 52). Suomessakin ovat puheterapeutit ryhtyneet tutkimaan (HUS 2015), mistä syystä heille tulevista lapsista kolmasosa on maahanmuuttajataustaisia lapsia. Tutkimus on saanut valitettavan huonoa julkisuutta asian vääränlaisen uutisoinnin vuoksi (Kallionpää 2015, Helsingin Sanomat 20.11.2015). Uutisoinnin otsikko väitti, että kaksikielisyys aiheuttaa kielellistä kehityshäiriötä. Olisi hedelmällistä, jos lapsen kielenkehitystä tarkasteltaisi osana hänen akulturaatioprosessiaan. Kielen omaksumisen kannalta on paljon merkityksellisempää, mitä tapahtuu lapsen mielessä ja hänen ympäristössä, kuin se, että puhutaanko lapsen kotona yhtä tai kahta kieltä.

3 TEOREETTISIA NÄKÖKULMIA

Tässä osiossa avataan tutkimustyön taustalla vaikuttavaa VKK-Metron kehitystyötä ja teoriaa. Seuraavana esitetään osallisuutta ja sen taustalla vaikuttavia lapsilähtöisen pedagogiikan ajatuksia. Sen jälkeen tuodaan esiin leikillisen oppimisen pedagogiikan taustateoriaa.

3.1 VKK-Metro

VKK-Metro on pääkaupunkiseudun neljän kunnan – Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen – sosiaalialan osaamiskeskuksen (Socca) varhaiskasvatuksen kehitysyksikkö. Socca on 2014 siirtynyt osaksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriä (HUS), jotta näissä voidaan tehdä tiivistä yhteistä kehitystyötä. (Socca 2014.)

VKK-Metron aiempia varhaiskasvatuksen kehitysteemoja ovat olleet osallisuus, Snadit stepit-kehitystyökalu, Hyve-malli. VKK-Metron uusimman toimintakauden 2014–2016 teema on Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa (Socca 2014). Kun kyseisen tutkimuksen haastateltavat puhuvat VKK-Metrosta, he tarkoittavat sillä VKK-Metrossa meneillään olevan kehityskauden aihepiiriä ja kehitystyötä.

Leikin ja leikillisten oppimisympäristöjen kehittämiskauden tavoitteena on:

- tarkastella leikkiä lasten kasvu- ja oppimisympäristönä, joka vastaa heidän kehitys- ja oppimistarpeisiinsa
- vahvistaa varhaiskasvattajien osaamista leikin hyödyntämisessä lasten oppimisvalmiuksien kehittämisessä
- kehittää varhaiskasvatuksen leikillisiä oppimisympäristöjä niin, että ne vastaavat lasten tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin
- kehittää toiminnan laatua varhaiskasvatuksessa
- kehittää aikuisen aktiivista ja sensitiivistä roolia leikkiperustaisessa, lapsilähtöisessä pedagogiikassa

- tuottaa havaintomateriaalia leikki-tilanteista työn kehittämisen tueksi
 - vahvistaa päiväkotien henkilökunnan kehittämisosaamista
 - lisätä leikin arvostusta lapsiperheissä
- (Socca 2014)

3.2 Osallisuus

Lasten osallisuus perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien julistukseen (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista), jossa sanotaan että lapsilla on oikeus ilmaista omat mielipiteensä heitä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaan. Lastensuojelulaissa (471/2007 5§, 20§) todetaan lasten osallisuuteen liittyen, että lapsilla on ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla oikeus saada tietoa heitä koskevassa asiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lisäksi on selvitettävä lasten ikä ja kehitystaso huomioiden näiden toivomukset ja mielipiteet.

Varhaiskasvatukseen osallisuutta toteuttava pedagogiikka on tullut lapsilähtöisen pedagogiikan kautta. Nykyään osallisuus on vakituinen osa varhaiskasvatussuunnitelmissa, mutta tutkimuksen mukaan toteutuu käytännön työssä heikosti. Turja (2011, 45) kuvaa osallisuuden toteutumista pin-tapuolisena. Turjan mukaan haasteeksi osoittautuu se, että lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys ymmärretään eri tavalla. Kasvattajat pelkäävät, että uuden osallisuuden linjaukset eivät jätä tilaa aikuisten osaamiselle ja heidän asettamilleen oppimistavoitteille. Hytösen mukaan kasvatuskeskusteluissa on puhuttu vain lapsen vapauksista ja sivuutettu kasvattajan auktoriteettiin ja valtaan liittyvä tematiikka. Hytönen edellyttää kasvattajalta arvovalintoja. Aikuisen pitää antaa lapsen kasvaa, mutta toisaalta myös aktiivisesti kasvattaa lasta (Hytönen 2008, 6). Tämän myötä on tilaa niin lapsen toimijuudelle kuin kasvattajan taidoille kehittää ja ohjata lasta.

Varhaiskasvatuksessa on lapsilähtöisyydessä problematiikkaa – lapsilähtöisyytenä on tyydytty pitämään sitä, että lapsi tulee tarvittaessa hakemaan aikuisen (Kalliala 2011, 19). Todellinen lapsilähtöisyys vaatii aikuiselta sensitiivisyyttä ja havainnointitaitoja. Näkemys lapsuuden luonteesta ja paikasta yhteiskunnassa on muuttunut, aikuisten ja lasten kulttuurit ovat vuorovaikutuksessa. Pedagogisten hetkien tunnistaminen on osoittautunut ratkaisevaksi. Lasten osallisuutta ei voi suunnitella ja järjestää roussoumaisesti valmiita polkuja pitkin pikkutarkasti valmiiksi, koska se ei jätä tilaa lapsen aloitteille ja tilanteeseen liittyvään vuorovaikutukseen. (Kalliala 2011, 19–31.) Lapsilähtöinen kasvatus vaatii siis aikuisilta sensitiivisyyttä, vankkaa varhaispedagogista osaamista, kykyä käyttää monipuolisia menetelmiä ja taitoa vastata spontaanisti lasten aloitteisiin (Kalliala 2012, 148).

Lapsilähtöinen kasvatus tunnistaa maahanmuuttajataustaisen lapsen tuen tarpeet, kannustaa itseilmaisuuksiin, auttaa yhdistämään valtakulttuuriin omaa kulttuuria ja kieltä. Osallisuuden tukeminen lapsen kotoutumisprosessissa antaa lapselle positiivisen minäkuvan, tukee hänen identiteettiään ja minäkuvaansa oppijana.

3.3 Leikillisen oppimisen pedagogiikka

Leikillinen oppiminen on eri tieteitä yhdistävä pedagogiikka, jonka tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämän pedagogiikan perustana on sosiokulttuurinen oppimiskäsitys, joka pitää sisällään lapsen toimijuuden, aktiivisen osallisuuden, vastuullisuuden, identiteetin ja hyvinvoinnin. Leikillisen oppimisen pedagogiikka toteutuu varhaiskasvattajien pedagogisesti rakennetussa leikillisessä oppimisympäristössä, jossa kielen oppiminen voidaan määritellä leikillisenä oppimisena ja lapset ovat aktiivisia toimijoita ja osallistujia sekä pelien tai leikkien sisällöntuottajina. Oppimisympäristönä ymmärretään sekä fyysistä, psyykkistä että virtuaalista ympäristöä. (Hyvönen 2008; Kangas 2010.)

Tästä laajasta leikillisen oppimisen näkökulmasta tarkastellaan samaan käsitteen alla tässä opinnäytetyössä leikillistä oppimisympäristöä, leikillisyyttä ja leikkiä. Itse varhaiskasvatuksen käsite muodostaa hoidon, kasvatuksen ja oppimisen kokonaisuuden, jonka päämääränä on edistää lapsen hyvinvointia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15–18; Kangas 2010, 43.)

Keväällä 2015 järjesti Suvelan päiväkodin kasvatusyhteisö vanhempainilan, jossa avattiin neljällä esityksellä tähänastista kehitystyötä. Tutkija esitti seinälle projisoidusta käsitekartasta (Kuva 1), miten leikillisellä oppimisella tuetaan lasten kielen kehittymistä. Jokainen käsite on kartassa puettu asiakaslähtöiseen kieleen, mutta avattiin vanhemmille myös konkreettisella esimerkillä leikistä. Käsitteen avausta seurasi aiheesta vanhempien kanssa keskustelu, joka rikastutti myös henkilökunnan ymmärrystä kielen leikillisestä oppimisesta.



Hyvönen 2009, Osterweil 2007

Kuva 1. Kieli ja leikillinen oppiminen

Seuraavaksi esitetään leikillisen oppimisen ominaisuuksia, jotka ovat merkityksellisiä kielen oppimisen kannalta. Ensin avataan kielen leikillisen oppimisen avainkäsitteet ensin Hyvösen ja Kankaan mukaan. Sen jälkeen kuvaillaan Osterweilin leikkiä määrittelevät reunaehdot. (Kuva 1.)

Hyvösen ja Kankaan leikin avainkäsitteitä ovat: kehollisuus, hauskuus/tunteet, yhteisöllisyys/vuorovaikutus, kokemuksellisuus, tarinallisuus, luovuus, oivaltavuus, leikillisuus ja mediarikkaus.

- 1) Kielen oppiminen kehollisena prosessina (embodied knowledge) tarkoittaa koko kehon kautta tapahtuvaa oppimista. Liikunnalliset leikit sekä puhuminen itse ovat kehollista toimintaa. Leikissä lapsen keho ei ole niin jännittynyt ja puheen tuottaminen helpottuu, jolloin lapsi ymmärtää kehon kautta kieltä paremmin.
- 2) Leikillisyydestä kertovat hauskuus ja osallistumisen kautta saavutetun oppimisen ilo (joy). Leikissä ovat pinnalla positiiviset tunteet. Kielen oppimisessa on siis kyse myös hauskanpidosta, sillä kielellä voi hassutella ja riimitellä. Leikissä voi kertoa tunteista ja lapsi pääsee käsitteiden kautta yhteyteen omiin tunteisiinsa.
- 3) Leikki toisten kanssa on yhteisöllistä ja vuorovaikutuksellista (collaboration, interaction). Toisen kanssa yhteydessä oleminen ja leikkiminen tukevat kielen oppimista. Pienryhmässä syntyy vertaisoppimista ja yhteisen tiedon rakentamista.
- 4) Kokemuksellisuuden ja toiminallisuuden (action) kautta asiat konkretisoituvat ja käsitteet saavat käytännössä merkityksen.
- 5) Tarinallisuus ja narratiivisuus yhdistävät irralliset asiat tuoden kontekstin. Esim. sana talvi saa varhaiskasvatuksen toiminnan aikana koko ajan lisää merkityksiä saduissa, sadutuksessa, aiheeseen liittyvässä oma kirja päivässä, juonellisissa leikeissä, lumiukkojen askartelussa, lumi-leikeissä, yhdessä pihalle rakennetussa lumiukossa tai lumilinnassa jne.
- 6) Luovuus (creativity) on leikissä esiintyvää matkimista, huumoria, ajatusleikkejä ja mielikuvituksellisuutta. Sanojen perässä sanominen leikissä on matkimista ja tukee kielen leikissä omaksumista.
- 7) Oivaltavuus (insight) tarkoittaa leikissä käytettävää ongelmaratkaisukykyä, kykyä ihmetellä ja kysellä. Lapsen ovat uteliaista ja uskaltavat leikissä kysellä ja kyseenalaistaa.
- 8) Leikillisuus (playfulness) on sitä, että toimintaan tuodaan vapaita tai ohjattuja leikkejä. Lisäksi toimintaan yhdistetään pelejä ja pelillisyyttä.
- 9) Mediarikkaudella pyritään hyödyntämään erilaisia medioita kielen leikillisessä oppimisessa (esim. kirja, cd, kasetti, radio, tabletti, kännykkä). (Hyvönen 2008; Kangas 2010, 38–42.)

Osterweil (2007) on esittänyt leikin neljä reunaehto, jotka antavat leikkijälle vapauden epäonnistua, vapauttaa leikkijän ponnistelusta, antaa roolin vapauden ja ennen kaikkea leikki on vapaaehtoista.

Leikin ominaisuuksia ovat hänen mukaansa siis:

- 1) epäonnistumisen vapaus – vapaa ponnistelusta, epäonnistuminen sallittua, leikissä kaikki on sallittua, jopa suotava, kielellä voi hassutella ja sanoa tahallaan asioita väärin, oppien samalla uutta tai luoda uusia sanoja

- 2) vapaa ponnistelusta – tosielämässä täytyy tietää ja ponnistella, koulu- maailma on suorituskeskeinen, leikissä ei suoriteta, eikä suorituksia arvioida, lapsi ponnistelee leikissä enemmän, koska hän on motivoitunut ja siten käyttää sanastoa lähikehityksen vyöhykkeeltä, joita hän toisessa tilanteessa ei uskaltaisi huonon ääntämisen takia käyttää
- 3) roolin vapaus – leikkirooli, lapsi voi asettua leikissä toisen rooliin ja käyttää lääkärinä tai lastentarhanopettajana haastavampaa sanavarastoa
- 4) vapaaehtoisuus – oma tahto, kukaan ei pakota leikissä, lapsi on leikissä motivoitunut puhumaan eri tavalla kuin pakotettuna (Osterweil 2007.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä luvussa avataan tutkimustehtävä sekä tutkimusmenetelmät. Tehtävä on suoritettu arvostavan haastattelun ja osallistuvan havainnoinnin avulla.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tehtävänä oli työelämälähtöisesti kuvata pedagogisia arjen työkaluja maahanmuuttajataustaisten lasten kielen tukemisessa. Tarkastelun kohteena oli yksikön varhaiskasvattajien näkemys osallisuuden ja leikillisen oppimisympäristön merkityksestä kielen tukemisen välineenä.

Tutkimuksen tavoitteet ja hyöty ovat sisällöltään lähellä VKK-Metron kehityskauden tavoitteita, jotka ovat esitettynä edempänä (katso 3.1. VKK-Metro).

Tutkimuskysymys lähestyy juuri lapsen päiväkodin arkea. Millaisia osallisuutta ja leikillisiä oppimisympäristöjä hyödyntäviä hyviä käytäntöjä löytyy arjessa maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen kehittymisen tukemiseen? Millainen näkemys on varhaiskasvattajilla osallisuuden ja leikillisen oppimisympäristön merkityksestä kielen oppimisessa? Henkilökunnalle esitettävät avoimet kysymykset arvostavassa haastattelussa ovat sisällöltään lähellä tutkimuskysymyksiä.

Avoimet kysymykset henkilökunnalle:

- 1) Mitä onnistumisen kokemuksia löytyy arjesta maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen tukemisesta? Kerro esimerkkejä.
- 2) Millainen merkitys sinusta on siinä lapsen kiinnostuksen kohteilla ja osallisuudella? Mikä näkemys sinulla on osallisuudesta ja leikillisestä oppimisympäristöstä [kontekstissa, ei yleisesti]?

Tutkimussuunnitelma on esitetty yksikölle, kaupungin sivistystoimelle ja osia tarkoituksenmukaisesti lasten vanhemmille. Tutkimuslupa Espoon sivistystoimelta tuli marraskuussa 2014 (liite 6).

4.2 Tutkimusmenetelmä – laadullinen tutkimus

Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella on käytössä erilaisia tutkimuskäytäntöjä, joita toteutetaan tulkinallisissa ja luonnollisissa olosuhteissa. Laadullinen tutkimus käyttää erilaisia metodeja, joista tutkimustradition keskiössä ovat havainnoiminen, tekstianalyysi, haastattelu ja litteointi. (Metsämuuronen 2008, 9–15.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on aineiston tulkinta, ymmärtäminen ja merkityksenanto. Teemahaastatteluissa täytyy ottaa huomioon, että ihmisten tulkinnat asioista ja niille annetut merkitykset ovat keskeisiä, mutta myös merkityksen syntyminen dialogissa. (Anttila, 2000, 180–183; Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.)

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimusotteeltaan, koska halutaan tutkia luonnollista tilannetta lapsiryhmässä, jota ei voi järjestää kokeeksi. Lisäksi laadullinen tutkimus tuo parhaiten esille yksilöllisiä käsityksiä, joita varhaiskasvattajille on syntynyt opinnäytetyön aikana. Kyseessä olevassa tutkimuksessa on käytetty havainnointia ja haastattelua. Toiminnan havainnointi on avain lasten vuorovaikutuksen ymmärtämiseen ja antaa parasta tietoa luonnollisessa tilanteessa tapahtuvasta.

4.3 Arvostava haastattelu

Aineisto kerättiin haastattelemalla seitsemän varhaiskasvattajaa tutkimukseen osallistuvasta yksiköstä heidän työssäolonaikana. Haastattelun tutkimusmenetelmänä käytettiin arvostavaa haastattelua (Appreciative Inquiry), joka etsii työyhteisöstä toimivia ratkaisuja. Koska Suvelan päiväkoti on VKK-Metron kehitysyksikkönä työtavan muutoksen prosessissa, oli sekä tämän opinnäytetyön tekijän että työyhteisön kannalta haastattelun menetelmä opettava ja antoisa. Vaikka yksikön työntekijät ovat olleet halukkaita lähtemään monen vuoden oman työn intensiiviseen kehittämiseen mukaan, on työ jo itsessään kuormittava.

Arvostavan haastattelun menetelmä antaa työntekijöille mahdollisuuden nostaa itse esille onnistumisia ja arvioida omaa oppimista. Arvostavassa haastattelussa etsitään tietoisesti positiivisia asioita ja tarinoita. Vastauksissa etsitään tilanteita menneisyydestä, joissa koettiin onnistumisen kokemuksia ja mikä käytäntö on ollut toimiva. Näin työntekijät pohtivat muutoksen keskellä ratkaisukeskeisesti ongelmakeskeisen ajattelutavan sijaan. (Magruder Watkins, Mohr & Kelly 2011, 111–113.)

Arvostavan haastattelun suunnittelussa oli pohdittu, miten saada kokeneelta työyhteisöltä konkreettista tietoa, näkemystä aiheesta ja ideoita kehitystyöstä. Menetelmän tavoitteena oli myös antaa haastateltaville kokemus, että heitä kuullaan, arvostetaan ja kannustetaan sekä arjen työssään että osana työyhteisön kehitysprosessia. Tavoitteen taustalla on ajatus keskustellevasta työyhteisön johtamisesta (Juuti & Rovio 2010, 25–36.), jossa työyhteisön jäsenet kantavat yhteisvastuuta työhyvinvoinnista ja johtaminen ei tapahdu lineaarisesti ylhäältä alas, vaan monella tasolla. Kehittyvä työyhteisö käy yhdessä keskustelua ja on sitoutunut työtehtäväänsä. Rautiala-

Rantanen (2014, 47) korostaa viitteen Cooperideriin (Cooperrider, Whitney ja Stavros 2003, 12), että arvostava haastattelu tuo muutosprosessissa olevasta työyhteisöstä esille huippuosaamista ja organisaation olemassaoloon oleellisesti vaikuttavia tekijöitä.

Haastattelut suoritettiin työaikana yksikön palaverihuoneessa tai muissa tiloissa, joissa haastateltava sai kertoa näkemyksensä luottamuksellisesti. Huolehdin siitä, että vähintään jokaisesta ryhmästä oli yksi haastateltava, jotta saataisiin kattavaa tietoa koko yksikön kehitystyöstä. Haastateltavia oli kuusi, mutta yhden haastateltavan kanssa jatkettiin haastattelua myöhemmin. Siitä syystä kertyi litteroinnin jälkeen yhteensä 24 sivua seitsemästä haastattelusta.

4.4 Osallistuva havainnointi

Havainnointi on tutkimuksissa käytettävä perusmenetelmä ja koska se tutkii todellista elämää ja maailmaa, se sopii hyvin laadulliseen tutkimukseen. Havainnointi voi olla hyvin järjestelmällistä tai se voi olla täysin vapaata osana luonnollista toimintaa; sen pohjalta havainnointi jakautuu systemaattiseen ja osallistuvaan havainnointiin. Osallistuva havainnointi on vapaasti tilanteessa muotoutuva ja havainnoija itse osallistuu ryhmän toimintaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2009, 214–215.)

Havainnointi on varhaiskasvatuksen perustoimintaan kuuluva työmenetelmä. Sen avulla saadaan tarkkaa tietoa lapsesta, mutta myös ryhmän toiminnasta. Osallistuva havainnointi sopii hyvin pienryhmätoimintaan. (Hakkarainen & Raatikainen 2003, 27–29.)

Tutkimuksen aikana on tutkija kerännyt aineistoa kirjoittamalla osallistuvaa havainnointipäiväkirjaa omassa varhaiskasvatusarjessaan. Havainnointien kirjauksiin on saatu VKK-Metron kehitystyön tehtävien kautta ohjeita. Ensimmäinen tehtävä on ”Seurasin yhtä leikkiä” (liite 1) ja toinen tehtävä on ”Osallistuin yhteen leikkiin” (liite 2). Kolmas tehtävä (liite 3) tuli Eira Suhosen luennolta Leikin merkitys lasten oppimisessa ja kehittämisessä (Suhonen 2014), joka oli sisällöltään hyvin lähellä VKK-Metron saman aiheisia koulutuksia. Tehtävät liittyivät tiivistä tutkijan työkuviioihin. Sitä kautta ne auttoivat jaksamaan työn ja tutkimuksen parissa. Kirjauksista kolme palautin ohjeiden mukaisesti ja niitä käsittelemme töissä myös tiimini kanssa. Yhteensä kirjauksia eli havainnointipäiväkirjaa kertyi 10 sivua seitsemästä havainnointikerrasta. Tutkijalla on kirjalliset luvat havainnointitehtävien esitykseen ja tehtävien antajien mainintaan tutkimusraportissa.

4.5 Aineiston analyysi ja tulokset

Laadullisen tutkimuksen aineiston käsittelyssä keskeisemmässä osassa ovat analyysi ja synteesi eli tulkinta. Aineiston analyysin menetelmät ovat: litterointi, teemoittelu, teemojen etsintä ja kartoitus. Analyysissä luokitellaan aineisto teemoihin ja synteessissä pyritään luomaan tutkittavasta aiheesta kokonaiskuvaa sekä esittämään analyysin tulos laajempaan tarkastelukehiköön (Hirsjärvi & Hurme 2010, 143; Metsämuuronen 2008, 47–50).

Sisällönanalyysi on myös kvalitatiiviseen tutkimukseen soveltuva tutkimusmenetelmä, jolla voidaan tuoda esille uutta tietoa, uusia näkemyksiä sekä piileviä tosiasioita. Sisällönanalyysissä aineistoa luokitellaan ja aineisto jaetaan tarkoituksenmukaisiin osiin. Aineisto koodataan vastamaan tutkimuksen kysymyksiin ja tulokset ovat enemmän kuin vain sisällön kuvaus. Tuloksissa määritellään ilmiö ja sen taustalla olevat sosiaaliset seikat. (Anttila 2000, 254–256.)

Aineiston analyysissä ja tuloksien esittelyssä on keskeistä esittää haastattelussa ja havainnoinneissa esille nousseita kielen kehitystä tukevia varhaiskasvatuksen käyttämiä menetelmiä. Menetelmänä ymmärretään tässä kontekstissa kasvatustieteissä käytettäviä opetusmenetelmiä. Tenhart ja Terhart esittävät didaktiikassa opetusmenetelmien yleiset standardit. Niiden mukaan opetusmenetelmillä on neljä tehtävää ja vastaavat neljään kysymykseen:

1. Tavoittelevat päämäärää, miksi opetetaan?
2. Luovat oppijan ja opetettavan sisällön/aineksen väliin suhteen, miten opetetaan?
3. Tukevat sisällön oppimista, mitä opetetaan?
4. Rakentavat institutionaalisia puitteita, missä ja millaisessa ympäristössä opetetaan?

(Tenhart & Terhart 2004, 10).

Terhart näkee käsitteen avoimuuden problemaattisena, koska sekä opetus käsitys että metodi vastaavat samanlaisiin kysymyksiin ja käyttäytyvät myös opetustodellisuudessa samalla lailla. Avoimuus antaa kuitenkin opetusmenetelmän käyttäjälle vapauden muokata menetelmää käyttötarkoituksen ja opetustilanteen mukaan. Terhart huomauttaa, että myös oppija vaikuttaa menetelmään valitessaan itse oppimismenetelmän. (Terhart 2012, 161–162.) Myös Näkki ja Sayed (2015, 3–4) näkevät, että menetelmät eivät toimi koskaan yksin sellaisenaan, vaan ne muotoutuvat uudelleen jokaisessa vuorovaikutustilanteessa.

Tässä opinnäytetyössä on siitä näkökulmasta nostettu teemoittelun ja sisällönanalyysin avulla haastatteluista ja havainnoinneista esille varhaiskasvattajien käyttämiä menetelmiä. Menetelmä vastaa tässä tutkimustehtävässä kielen opettamisen opetusmenetelmän standardeja, kun se vastaa kysymykseen, miksi kieltä opetetaan kyseisellä tavalla kyseisessä ympäristössä. Osallistuvan havainnoinnin analyysissä tarkastellaan myös lapsen kuin oppijan roolia menetelmässä.

Käytännössä teemoittelu aloitettiin haastattelujen litteroinnin jälkeen ja menetelmät ja varhaiskasvattajan pedagogiset ajatukset nostettiin esille huomiovärikynällä. Excell-tilukseen kerätään erikseen menetelmät haastatteluista ja havainnoinneista. Havainnoinneissa löytyivät menetelmät tehtävien reflektointiosuudesta. Menetelmät luokiteltiin ohjaajan neuvosta pääteemojen alle. Siihen tulostettiin Excell-tiluksen menetelmät paperille, leikattiin jokainen menetelmä erikseen ja järjestettiin ryhmiin. Ryhmistä muodostettiin uudet menetelmäkartat haastattelujen ja havainnointien analyysiä varten. Yläluokat helpottivat aineiston analyysiä. Analyysissä kysymyksiin koodattiin näin vastaukset yläluokkien järjestyksessä.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Sosiaalialan ammattitutkimuksen lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen. Tutkimus tehdään mahdollisemman eettisellä ja tutkimukseen osallistujia kunnioittavalla tavalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 23–24.) Lisäksi tutkimustyöltä odotetaan eettisesti kestäviä tutkimustyön tapoja. Toisten tai omia tekstejä ei plagioida. Tutkimustyössä pyritään totuudenmukaisuuteen eikä lähteisiin suhtauduta kritiikittömästi. (Hirsjärvi ym. 2009, 25.)

Tutkimuksen luotettavuutta ja sen tasoa selvitetään käyttämällä validiuden ja reliabeliuden käsitteitä. Reliaabelius tarkoittaa, että tutkija on tehnyt tutkimustyön siihen parhaiten soveltuvien menetelmien avulla niin, että tutkimuksen tuloksia voidaan samoissa olosuhteissa pitää toistettavina. Validiteetti on tutkimuksen mittapuu, jonka avulla mitataan, miten hyvin tutkimuksessa käytetty menetelmä tutkii tutkittavaa ilmiötä ja sitä, mitä oli tarkoitus tutkia. Hyvän validiteetin saavuttaa, kun tutkimuksen kohderyhmä ja menetelmä vastaavat tutkimuksen tarpeille. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta ja toistettavuutta ei voida arvioida yhtä selkeästi kuin kvantitatiivista tutkimusta. Siksi on tärkeä, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija kertoo, miten tutkimus on edennyt konkreettisten vaiheiden kautta. (Hirsjärvi ym. 2010, 231–233.)

Tutkimuksen validiteetin kannalta on tärkeä, millä tavalla hankitaan tietoa lapsen osallisuudesta ja sen hyödyistä. Lapsen haastatteluilla jäisi tieto liian kapeaksi. Lapsen vastaukset liittyvät vahvasti hänen motiivointiin ja mielen-tilaan haastattelun hetkellä. Tarkempaa tietoa lapsen näkökulmasta saa havainnoinnilla. Tutkimuskysymyksen aseteluun kuuluu jo näkökulma, että toiset lapset tarvitsevat enemmän tukea kielen kehitykseen ja jos näin on, ei voi myöskään edellyttää heiltä pätevyyttä verbaaliseen puheenvuoroon. Havainnoinneissa sen sijaan lapsi puhuu eleillään sekä toiminnallaan, joten viesti on merkityksiltään rikkaampi.

Jotta havainnoista saatu tieto olisi validi, tarvitsee tutkimusaines rinnalleen varhaiskasvattajien omat havainnot, jotka on kerätty arvostavan haastattelun avulla. Siten kasvattajat ovat voineet kertoa havaintoja pitkältä ajanjaksoilta ja juuri niitä, mitä ovat pitäneet tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisinä. Näin olleen havainnoinnit ja haastattelut samasta aihepiiristä yhdessä ovat antaneet kattavan kuvan. Lisäksi haastattelun menetelmä arvostava haastattelu palveli erinomaisesti validiteetin tarkoitusta. Arvostavan haastattelun soveltuvuudesta tutkimukseen on avattu itse haastattelu-
menetelmän avauksessa.

Haastattelut säilytettiin luotettavalla ja eettisellä tavalla tutkimuksen tekijän ääninauhurilla sekä tietokoneella litteroinnin aikana. Ääninauhat ja litteroinnit ovat tuhottu teemoittelun ja analyysin jälkeen. Haastatteluja litteroidessaan jouduttiin tutkimustyön kannalta eettisen kysymyksen eteen – säilyttääkö haastateltavien alkuperäinen puhetapa tai korjata se suomen kirjakieltä vastaavaksi. Kun kyseessä oli kuitenkin melko pieni määrä ihmisiä, on heidän yksityisyyden suojan kannalta tärkeä, ettei vastausten perusteella voida erotella haastateltavia. Tutkimuskysymyksen kannalta ei ollut myöskään merkitystä, millä tavalla ihmiset puhuivat, vaan mitä näkemyksiä ja

menetelmiä he nostivat esille. Siitä johtuen on jo litteroinneissa konkreettisen henkilön puhekieli muokattu vastamaan enemmän suomen yleiskieltä. Esimerkiksi muoto ”meill” on muokattu muotoon ”meillä”. Tällä tavalla tutkija suojelee myös tutkimukseen osallistuneita.

Ketään ei ole pakotettu osallistumaan haastatteluihin tai havainnointihetkiin ja tutkimukseen osallistujat on esitetty arvostaen heidän erilaisuutta sekä kunnioittaen heidän ihmisarvoa. Vanhemmat ovat antaneet suostumuksen lasten osallistumisesta tutkimukseen ja suostumukset on tutkijan arkistoissa säilytetty turvallisella tavalla. Tutkimukseen osallistuneiden lasten nimet ovat muutettu. Tutkimuksessa esiintyvät lasten nimet kuvastavat ryhmän monikulttuurisuutta, mutta eivät liity konkreettisiin lapsiin. Nimet ovat löytyneet verkosta nimitietokannasta sekä tutkijan vertailevan maailmankirjallisuustieteen eli komparatistiikan opiskeluista.

5 ARJEN ONNISTUMISIA KIELEN TUKEMISESSA

Tarkoitus on analysoida aineistoa vastausten pohjalta ja tuoda esille vastaajien ajatuksia heidän omilla sanoillaan. Arvostavan haastattelun avoimista kysymyksistä ensimmäisen tarkoitus oli selvittää varhaiskasvattajien onnistumisen kokemuksia arjesta ja millä menetelmillä he onnistumisista ovat saaneet. Toisen kysymyksen tarkoitus oli antaa haastateltavalle mahdollisuus avata oma näkemys osallisuuden ja leikillisen oppimisen pedagogiikalla kielen oppimisessa.

Haastateltavat vastasivat kysymyksiin homogeenisesti sillä tavalla, että kaikilta haastateltavilta tuli vastaus toiseen kysymykseen jo ensimmäisen kysymyksen vastauksessa. Vastauksista nousi esille runsas määrä menetelmiä, toiminnan kuvausta, miten arkista varhaiskasvatustoimintaa hyödynnetään kielen tukemisen tehtävässä. Menetelmien analyysin jälkeen on esitetty menetelmien teemoittelu aiheittain, millaisia onnistumisen kokemuksia kasvattajilla on. Menetelmien jälkeen on tuotu menetelmiä ja pedagogiikka avaamaan varhaiskasvattajien näkemykset teemoittain.

Toisen isomman kokonaisuuden analyysissä muodostaa osallistuvan havainnoinnin teemoittelu ja analyysi. Kuten edellä on kuvattu, kuului jo VKK-Metron kehitystyön tehtävään havainnoinnin analyysi ja reflektio. Tuloksiin yhdistettiin jokaisen teeman alle eri havainnointikirjausten analyysit.

5.1 Menetelmät haastatteluissa

Menetelmäkartan (liite 4) avulla on varhaiskasvattajien haastatteluista noussut teemoittelun ja luokittelun avulla esille viisi menetelmien pääteemaa, jotka esitellään analyysien avulla viidessä alaluvussa. Seuraavat asiat ovat löydöksiä haastatteluista.

5.1.1 Pienryhmä

Pienryhmissä varhaiskasvattajat käyttävät kielen kehittämisen tukemiseksi teematyöskentelyä, arjen sanottamista, pelien tarinallistamista, musiikkia, lauluja, laululeikkejä, liikuntaa, vertaislapsia tai Juttutupaa. Pienryhmätoiminnassa varhaiskasvattajat kertoivat tukevansa lapsen kielenkehittymistä eri elementtejä yhdistelemällä. Pienryhmissä toimittiin koko päivä ja siirtymisetkin järjestettiin pienryhmissä. Pienryhmät oli rakennettu niin, että siinä kielen tukea tarvitsevien lasten tueksi olivat mukana myös suomea taitavat lapset eli vertaislapset sekä aikuinen, joka sanottaa ja leikittää lapsia.

Leikin kautta käytävässä vuorovaikutuksessa, ja tätäkin tehdään pienryhmittäin, [...] jossa on siis ihan tota kantaväestön lapsia myös siinä tukemassa. Mutta lähtökohta on, että siinä on myös aikuinen, joka tukee sitä kieltä ja koko ajan sanottaa sitä lasten leikkiä, vie sitä eteenpäin.

[...] että sitä kielen tukemiseen käytetään, että sanotetaan sitä meidän arkea, se on meidän yksi tärkeä [työkalu]

Pienryhmätoiminnan mahdollisuuksia nähdään myös S2-tuokioissa, joissa hyödynnetään leikillistä oppimista, pelissä nimeämistä, pelien tarinallistamista, teematyöskentelyä sekä lapsen saduttamista:

[...] S2-ryhmä, mikä on myös pienryhmä, jossa on erilaisilla teemoilla tehdään, välillä, et nimetään asioita, välillä leikitään kuvien avulla, [...] sillä lailla voidaan tehdä kertomuksia. [...] saduttamista. Jaa, ja sit sitä kautta niinku käydään läpi niitä tarinoita, mitä lapsilta tulee. [...] muistipeli, missä käännetään. Tai bingo-peli, missä löydetään ne sit nimetään eläimiä ja miten eläin ääntelee, tai missä eläin asuu, et siinä käydään sen kuvan ympärille sitä tarinaa.

Liikunnassa kieltä opitaan kehollisesti ja konkreettisten toimintojen kautta. Pienryhmässä toimiminen tuo kielen tukemisen näkökulmasta aikuisen tarpeeksi lähelle lasta ja kielen omaksuminen tapahtuu toiminnallisesti:

[...] jumppa on hyvä esimerkki siitä, että ollaan nimetty kehon osia lasten kanssa, et otetaan värejä, kehon osia. Et laita kyy-närpää punaiselle alustalle [...]

Pienryhmissä voi kielen tukena käyttää myös Juttutupa-menetelmää, joka on aihepiireittäin pienryhmässä kokoontumista. Työntekijä kertoo onnistumisen kokemuksien yhteydessä yksikössä pitkään käytetystä menetelmästä:

Meillä oli tässä talossa toiminut niin pitkään jo, että sitä Juttutupaa, mitä aikoinaan täällä toimi, ja tämä ryhmä kokoontui ja tietty ihminen piti pienryhmää.

Pienryhmän etuna kielen kehityksen tukemisessa nähdään lapsen osallisuuden mahdollistaminen ja lapsi on motivoitunut kielen käyttöön.

Ja ne [pienryhmät] on hirveen tehokkaita, se on selkeästi se, koska silloin lapsi saa itsensä kuuluviin.

Pienryhmässä osallisuuden mahdollistaminen ja yksilöllinen huomioiminen tukee oppimista. Varhaiskasvattajaa menee perustelussa pidemmälle ja kertoo, miten pienryhmätoiminta ei aiheuta lapselle stressiä. Stressi nähdään esteenä kielen leikilliselle oppimiselle. Varhaiskasvattajat näkevät myös pienryhmässä toimimisen lähtökohtana lapsen tarpeet.

Et missään vaiheessa päivää ei tule sellainen olo, että täällä on 20 lasta, et kun on koko ajan jaettu pieniin ryhmiin, jolloin silloin on ihan selkeätä se, että se yksittäinen lapsi tulee paljon paremmin esiin. Hän saa paljon enemmän sitä aikuisen aikaa ja huomiota, ja lapsi ei stressaannu, koska myös se stressi on este oppimiselle. Et jos hän joutuu kilpailee siitä huomiosta ja ajasta [...]

5.1.2 Osallisuus

Osallisuuden kautta kielen kehityksen tukemisenä käytetään kielen leikillistä vaihtoa, lapsen leikki-aloitteisiin tarttumista, lasten leikin sujuvaa sulauttamista seuraavaan toimintaan, oman kirjan päivä, sadutusta sekä lapsilähtöistä toimintaa ylipäänsä.

Välillä on ihan tuommoista saduttamista.

Osallisuus ja lapsilähtöisyys näkyvät sekä ryhmävasussa että päivittäisessä toiminnassa. Toimintaa virittävät lapsista lähtevät leikki-ideat, aikuiset tarttuvat lasten leikki-aloitteisiin ja lapsilähtöisyys on suunnitelman ja toiminnan pohjana.

[...] kun ajatellaan tätä ryhmän Vasua, mistä lähdetään, niin se mun mielestä se lapsen kiinnostuksen kohde on se kaiken pohja. [...] et mahdollisemman paljon lähtee sieltä lapsen toiveista, lasten esityksistä, [...] että pistetty niin sanotusti kellumaan meidän tän vuoden viikkorytmi [...] että pyritään mahdollisemman pitkäkestoista mitä se toiminta ikinä onkaan. Ja juuri sitä, et mikä lapsista lähtee.

Varhaiskasvattaja kertoo lapsen mielenmaiseman ymmärtämisen merkityksestä. Kielen oppimisen kannalta on tärkeä, että lapsi on toiminnassa läsnä ja motivoitunut. Lapsen mielen pitää olla läsnä, lasta motivoi jo se, kun hänen tunteet kohdataan.

[...] esimerkiksi jos askartele jotakin tiettyä ja lapsi mieluummin halusi leikkiä, sillä hetkellä pitäisi miettiä, pitäisi just nyt sillä hetkellä askarrella, hänen mieli, hän ei ole läsnä sillä paikalla. Että on askartelu, mutta hän halua vielä miettiä, se leikki harmittaa, mikä oli jäänyt kesken tai, halua että, on ymmärrettävä [...]

Varhaiskasvattaja lähestyy lapsen kielen oppimista lapsen osallisuuden näkökulmasta innovatiivisella työtoteella. Hän käyttää leikkillistä kielten vaihtoa, jossa pääroolissa on lapsen oma äidinkieli. Sitä kautta on helpompi lähestyä lasta ja lapsi lähestyy eri näkökulmasta suomen kieltä. Menetelmässä työntekijä on kiinnostunut lapsen kielestä ja lapsi opettaa aikuiselle sanoja (katso myös 5.1.5. Oman äidinkielen tuki).

[...] se oma äidinkieli, että sitä kautta on helpompi lähestyä, oppii niin kuin toisen omaa äidinkieltä, lapsi opettaa aikuiselle, se on tavallaan hänellekin helpompi oppia sitä toisen, sitä suomea, joka on hänelle se vieraampi kieli. Hän huomaa, että toinen on kiinnostunut siitä, silloin on helpompi ehkä lähestyä vaivihkaa sitä suomeakin, tämä onkin suomeksi näin [lapsi saa oivalluksia] ja mitä tämä onkaan sinun kielellä. Että ehkä just leikin kautta, minä näkisin, että se on aika tärkeässä roolissa.

Pienryhmätoiminnan integroivan otteen puolesta puhui haastatteluissa näkemys, joka vastusti maahanmuuttotustaisten lasten eriyttämistä muista lapsista ja niin kutsuttua S2-tuokioita, joissa on vain huonosti suomea taitavia lapsia. Sen lisäksi aineistossa pidettiin segregatiota eli lasten eriyttämistä varhaiskasvatuksessa maahanmuuttajiin ja kantaväestön lapsiin tietynlaisena rasistisena käytöksenä. Varhaiskasvattaja kritisoi näkemyksessään maahanmuuttotustaisten lasten kategorisointia S2-lapsiksi pitkälle kouluikänsä asti. Näkemyksen mukaan varhaiskasvatuksen perustehtävään kuuluu kaikkien lasten kielen tukeminen – jotkut tarvitsevat enemmän tukea ja toiset vähemmän katsomatta siihen alkuperään. Integroivassa näkemyksessä monikulttuuriset lapset sisältyvät varhaiskasvatuksen perustyöhön.

5.1.3 Kommunikaation tukimenetelmät

Varhaiskasvattajien käytössä on perinteisiä kommunikaatiota tukevia menetelmiä. Etenkin alkutaipaleella valtaväestön kielen oppimiseen käytetään sanan ja kuvan yhdistelmää. Kuvia käytetään arjen tilanteissa, kuvitettuna päivä- ja viikkojärjestyksenä sekä leikkitaululla. Kuvien kanssa käytetään rinnakkain tukiviittomia. Tukiviittomat tukevat kehollisen oppimisen aspektia, koska siinä käytetään omia ilmeitä, kehoa ja jäseniä. Kuvien käyttö vaatii aikuiselta enemmän aktiivista ohjauksen työtotea:

Eli meillä on tietyille lapsille kuvat, viime vuonna ryhmässä kun meillä oli ihan ummikko-lapsi, oli kuvat aika aktiivisesti enemmän käytössä. [...] Kuva ja sana yhdessä ja sitten nimenomaan ohjattiin lasta, että nyt teet näin, ja toinen oli sit myös tukiviittomat, mitkä olivat siinä kuvien kanssa.

Esimerkiksi kuvien avulla, kun niin kun jos lapsi ei ymmärrä, tuntuu, että se olisi niin kuin vilkas lapsi [...] eli se on nii energinen lapsi, [...] sitten kun lapsi oppii sillä tavalla [kuva], että yksi sana, mitä hän halusi.

Varhaiskasvattajan näkemyksen mukaan lapsilla on oikeus tulla ymmärretyksi ja aikuisen pitää etsiä keinoja selvittää lapsen viesti ja tukea lasta ilmaisussa. Aikuisen tehtävänä oli oppia lapselle tärkeitä avainsanoja, myös lapsen omalla äidinkielellä ja lasten omia viittomia.

Varhaiskasvattajat käyttävät haastattelujen mukaan kommunikaation tukena piirtämistä ja pikapiirtämistä. tarvittaessa tuodaan esille konkreettisia esineitä, kun ei ole yhteistä kieltä.

[...] tarvitsevat paljon apua ihan niin kuin päivittäisessä kanssakäymisessä jo, niin kuin piirretään asioita. Kun ei ole sitä yhteistä kieltä. Tai näytetään konkreettisesti, varavaatteita ja muuta.

Kielen oppimisen prosessin alkutaipaleella on varhaiskasvattajalla hyviä kokemuksia kuvataiteen hyödyntämisestä. Hän on pikapiirtämisellä kertonut tarinoita ja auttanut selvittämään ristiriitaisia tilanteita, kun pelkkä puhuttu kieli ei ole riittänyt.

[...] käytin aika paljon kuvataidetta hyväksi, että piirsin paljon asioita, kuvitin asioita ja sitä kautta opetin. [...] niitä keskenään koitettiin selvittää sitä piirtämällä sitä tilannetta. [...] niin me piirrettiin se lähtötilanne, mitä tapahtuu, että lapsillekin tulisi selkeämmäksi se tilanne ja sitten mietittiin, mitä olisi pitänyt tehdä sitä ennen.

Lapselle on tärkeä avata asioiden sisältöjä ja varmistaa sisällön ymmärtäminen, onko lapsi oikeasti ymmärtänyt asian tai toistelee hän vain papukaijamaisesti perässä. Tässä käyttävät varhaiskasvattajat muiden menetelmien rinnalla lapsen omaa äidinkieltä tukimenetelmänä. Varhaiskasvattajat hyödyntävät toistensa taitoja ja varmistavat, että lapsi on ymmärtänyt asiat oikein.

[...] sitten hoitaja sanoo mulle, voisitko selittää hänelle, että hän on rikkonut auton, hän ei saa tavaroita rikkoa. Menen hänen luokse, mä sanon, että ajattele, jos rikot kaikki autot täällä, tänään rikkosit – mä en syyttänyt häntä – jos huomenna toinen ja kolmas, sitten kaikki autot häviävät. [...] aikuiset sanovat hänelle koko ajan, ettei saa rikkoa ja hän toistaa samat sanat [...] hän tietää [sanat] suomen kielellä hän toistaa niin kuin papukaija perässä.

5.1.4 Leikillinen oppiminen

Menetelmien teemoittelun avulla luokiteltiin leikillisen oppimisen alle karstittu oppimisympäristö, leikillinen oppimisympäristö, sanaleikit, juonellinen leikki, leikin sanoittaminen ja rikastuttaminen. Leikillistä toimintaa järjestetään pienryhmissä. Leikissä kielen oppiminen on eräässä haastateltavan ryhmässä kauden keskeinen tukimuoto. Ryhmävasun tavoitteena on tukea

pitkäkestoista leikkiä kielen oppimisen tukimuotona. Pienryhmäleikissä sanotetaan leikkiä, sinne tuodaan roolileikit ja harjoitellaan vuorovaikutuksessa toisen kanssa sosiaalisia taitoja.

Nyt lähinnä on se leikki sitten se, mitä käytetään tässä arjessa, arjen tilanteissa. Leikitään niitä arjen tilanteita, sanotetaan leikin kautta, että se on ollut se meidän tämän vuoden kielen tukemisen muoto.

[...] esimerkiksi kotileikissä, ja aikuinen on se tukeva henkilö, joka tukee, sinne, lapsi oppii siinä sosiaaliset taidot, että lelundakamista, miten olla toisten ihmisten kanssa, siellä tulee monta asiaa, et se ei ole vaan se kieli, vaan kieli ja leikit ja sosiaaliset taidot, että leikkimisen kautta oppii.

Kielen leikillinen oppiminen tapahtuu myös vapaammassa aamupiirissä. Kerran viikossa luetaan alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä satu rikastuttaakseen sanavarastoa. Samasta sadusta tehdään kaksi kertaa viikossa suunniteltu juonellinen leikki. Pienemmässä 3-4 lapsen ryhmässä harjoitellaan ikätasoisesti roolileikkejä: juonellista leikkiä, pientä kotileikkiä, rakentelua, junnaleikkiä, autoleikkiä. Juonelliseen leikkiin virittäminen tapahtuu lyhyessä aamupiirissä, jossa luetaan lyhyt aiheeseen liittyvä kuvakirja. Toiminta on suunnitelmallista ja tavoitteellista, mutta antaa tilaa lasten vapaille leikeille huomioiden heidän kehitystasonsa ja jaksamisensa.

[...] on vähän nii kuin vapaampi aamupiiri, tiistaisin ja torstaisin on sitten juonellinen leikki, [...] aamupiirin jälkeen pysähdytään siihen [...] ja sitten kerrotaan, mitä seuraavaksi leikitään, mitä kuuluu kenenkin rooliin. [...] ja vähän niin kuin ottaa sen juonellisen leikin satuteeman mukaan.

Kielen leikillisen oppimisen tueksi hyödyntävät työntekijät isompien lasten kanssa monimutkaisempaa juonellista leikkiä. Siinä aikuinen heittäytyy mukaan ja auttaa lapsia löytämään roolinsa leikissä. Aikuinen tuo juonellisuuden leikkiin rakentamalla lasten kanssa leikiympäristön ja ideoiden leikkiä. Puhuessaan VKK-Metron leikillisen oppimisen näkymisestä ryhmän toiminnassa kertoo kasvattaja sen innostaneen lapsia vuorovaikutukseen, koska aikuiset antavat lapsille enemmän aikaa pitkäkestoisille leikeille ja tilaa rakentaa leikkiä.

[...] vaan sellaista pitkäkestoista leikkiä. jossa on roolit. Voidaan miettiä aluksi, mitä rooleja voi olla [...], mutta periaatteessa on joku idea, juoni, mikä on siinä leikissä.

Me rakennetaan nukkariin lakanoista ja penkeistä avaruusalus, sitten mä olen antanut pojille jotkut roolit – yksi on avaruusaluksen kapteeni, toinen on mekaanikko, toinen on sellainen tutkija, tiedemies, sellainen, joka tutkii uutta planeettaa, kun mennään.

[...] sitten mä voin lisätä sinne juoneen jotakin juttua, mikä vie sitä eteenpäin.

Juonellisessa leikissä aikuinen yhdistää lasten osallisuuden ja monikulttuurisuuskasvatuksen. Monikulttuurisuutta ja erilaisuutta tutkitaan matkustamalla eri maihin tai eri planeetoille, jonne lapset halulavat lähetä tai jota he haluavat tutkia.

[...] laskeudutaan jollekin planeetalle ja sitten lapset voi miettiä, onko siellä joitakin vihamielisiä tai ystävällisiä olentoja
[...] sitten mä voin lisätä sinne juoneen jotakin juttua, mikä vie sitä eteenpäin.

[...] otettiin ruokapöydän tuolit ja rakennettiin bussi ja lähdettiin bussilla matkaan ympäri Eurooppaa. Ja lapset saivat kertoa, minne maahan mennään.

Aikuinen sekoittaa leikkiin innostavia todellisia asioita kuten oikeita matkaväitä. Leikillisuus ja kielen oppiminen yhdistyvät luovasti tilaamalla herkkuväitä lasten kuvakirjoista. Samalla aikuinen tuo leikkiin nimeämistä kuvakirjan avulla. Lapset keksivät, mitä he haluavat tilata ja aikuinen toteutti sen yhdistelemällä mielikuvituksen ja todellisuuden.

Jollakin oli joku vauvakirja, josta pystyi tilamaan ruokia. [...] Ja sitten minä kävin hakemassa lasten juomamukeihin vettä ja näkkileipää lapsille.

[...] puupalikoita, ne oli niin kuin ranskalaisia perunoita ja me otimme oikeata suokaa, jota me laitettiin niiden päälle ja sitten me leikittiin, että me syötiin niitä.

Kielen leikillisessä oppimisessä ilo ja tunteiden jakaminen on keskeisessä asemassa. Juonellisen leikin käyttö tuottaa yhteistä iloa sekä kasvattajalle että lapsille:

Siitä pojat tykkäsivät tosi paljon ja siitä he puhuivat tosi pitkään. [...] Ne tykkäsivät kauheasti. Ja ne yleensä tykkäävät, jos on aikuinen mukana ja että aikuinen heittäytyy siihen [leikkiin].

Oppimisympäristön luominen tarkoittaa varhaiskasvatustilojen siivoamista kaikesta ylimääräisestä. Karsiminen mahdollistaa oppimisympäristön luomisen alusta alkaen lasten kanssa. Näin toimimalla annetaan puhdas tila lasten omalle aloitteellisuudelle ja omalle luovuudelle.

[...] tuosta oppimisympäristöstä niin, se on semmoinen muutos, mikä me tehtiin oikeasti jo viime vuonna – karsittiin.

[...] et jätettiin ihan puhtaasti sen lapsen omalle aloitteellisuudelle ja omalle luovuudelle [...] karsiminen oli se ykkösjuttu,

koska se antoi selkeästi tilat. Siellä on nyt semmoisia luovia leikkejä.

Ylimääräisistä visuaalisista ärsykkeistä karsittu tila auttaa sitouttamaan lapsia pitkäkestoiseen leikkiin ja antaa paremmat mahdollisuudet vuorovaikutteiselle leikille. Karsittu ympäristö tukee lapsen sitoutumista esineleikkiä haastavampaan roolileikkiin.

Just sen takia, että nämäkin lapset, jotka ovat selkeästi impulsiivisia ja herkempiä kaikenlaisille ärsykeille, kun siellä ei ole niitä ärsykeitä, vaan et ne ottaa sen leikin ja lähtee leikkimään. Ne pystyvät menemään siihen rooliin, kun aikuinen vie sitä leikki ja siellä niin, on ollut ihan mielettömän hienoja leikkejä.

Lelut ja leikkivälineet eivät saa olla liian hienoja ja valmiita, vaan niiden pitää olla muovautuvia – tukea monipuolista käyttöä ja jättää tilaa lapsen mielikuvitukselle. Tavoitteena on, että lapsen leikki ei pyörii vain sen lelun ympärillä, vaan että lelu on väline lapsen leikkiin. Varhaiskasvattaja menee ajatuksessa lapsen tasolle ja tarkastelee leikkiä lapsen silmien kautta.

Että ne leikkivälineet, mistä on puhuttukin, että niitä ei ole liikaa ja ne ei ole liian hienoja, tai sillä tavalla, että se on valmis se lelu, että sinä leikit vaan sillä lelulla, että sun ei tarvitse kehittää sitä omaa leikkiä, että se leikki pyörii sen esineen ympärillä, eikä niinkään sun mielikuvituksen [...]

Varhaiskasvattaja pohtii haastattelussa lapsen osaa leikkiympäristön valtasuhteissa – mikä merkitys on lapsella sille, että hän voi vaikuttaa asioihin. Kasvattaja lähestyy lapsen osallisuuden ja varhaiskasvatuksen toiminnan yhdistämisen problematiikkaa luovilla ratkaisuilla – lapsen leikki integroidaan seuraavaan toimintaan, leikki luodaan ja siirretään paikasta toiseen ajatustasolla ja mielikuvituksen avulla. Lapsen leikki-idea arvioidaan ja se tuodaan osaksi yhteistä toimintaa. Tavoitteena on pitkäkestoisen leikin mahdollistaminen.

[...] pitkäkestoisen leikin tavallaan just semmoinen, miten se lapsen osa. Jos hän kokee, että hän pääsee vaikuttamaan, että sen, että se jatkuu se leikki. Monesti on niin, että aikuinen aloittaa jonkun ohjatun toiminnan, lapsen hyvä leikki voi kariutua siihen. Se on hyvä, että vaikka se fyysinen ympäristö ei siirry mukana, tai rakentelu, jos on rakenneltu jotakin tornia, jos se leikki saadaan siirtää ajatustasolla ja muuten vaikka niiden roolien kautta ulos, niin se on hieno juttu.

Isompien lasten kohdalla aikuisen täytyy paljon puhua käsillä olevaa leikkiä auki ja avata roolien sisältöä leikin raameissa. Lapsi oppii keskittyneenä leikkiin, koska se on hänelle ominainen tapa toimia ja omaksua kieltä. Aikuinen tukee lapsen sitoutumista ja mahdollistaa lapsen keskittymistä leikissä. Haastattelujen mukaan aikuinen on mukana ohjauksessa ja rikastuttamassa leikissä sanavarastoa konkreettisilla asioilla. Kasvattajien mukaan

tällainen toimintatapa on kielen oppimista tukeva, kun lapsella ei ole vielä ideoita, mitä voisi tehdä leikissä tai mitä joku leikkirooli tarkoittaa:

Eli sit aikuinen tosi paljon puhuu sitä leikkiä auki. Että tässä tilanteessä sinä voisit tehdä näin ja rooli tarkoittaa sitä, mitä kysyy sinulta ja sinä voit sanoa näin.

Aikuinen heittäytyy mukaan leikkiin roolin kautta ja roolin kautta avaa lapselle hänen roolia leikissä.

5.1.5 Oman äidinkielen tuki

Oman äidinkielen tukena nousi haastatteluista teemoittelun kautta esille oman äidinkielen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa, suvaitseva ilma- piiri, leikillinen kielten vaihto ja tärkeimpänä työvälineenä kasvatuskumppanuus. Kasvatuskumppanuudessa on jäljempänä tuotu esille alkuhaastattelu, kielellinen verkostoituminen, vasukeskustelu ja reissuvihko.

Kasvatuskumppanuutena ymmärretään lapsen kasvatuksesta käytävää vuorovaikutusta vanhempien kanssa. Vanhemmalla onkin ensisijainen vastuu lapsen oman äidinkielen tukemisessa ja ylläpidossa. Varhaiskasvattajat mainitsevat haastatteluissa useaan otteeseen alkuhaastattelun merkityksellisyyden vanhempien kanssa, koska sitä kautta saadaan tietoa lapsesta, mistä lapsi pitää, millaiset kielitaidot lapsella on ja mikä häntä motivoi oppimaan.

Näitten lasten kohdalla se alkuhaastattelu vanhempien kanssa, se alkukeskustelu, se on tosi tärkeä. Juuri mietittiin, vanhemmilta kysyttiin, mitä lapsi tykkää, mitä se tekee, minkä tyyppinen se on, minkälainen se on ja saatiin se käsitys lapsesta, koska hänhän ei tietenkään alkuun pystynyt itse kerto mitään.

Vanhempia ohjataan tukemaan omaa äidinkieltä, verkostoitumaan ja tapamaan muita samaa kieltä puhuvia.

Vanhempia ohjataan, puhukaa rohkeasti omaa äidinkieltä, menkää sinne serkuille [...] jos löytyisi joku vanhempi ihminen, joka puhuu samaa äidinkieltä, vaikka sukulainen tai tuttu [...]

Työntekijä korostaa, että vanhempia pitää ohjata sensitiivisesti. Kasvatuskumppanuutta tutkaillaan ajan myötä ja siinä edetään vanhempien lapsen edun mukaisesti ja ehdoilla. Vanhemmille annetaan käytännöllisiä ja konkreettisia vinkkejä, kerrotaan vanhemmille, mitä leikkejä päiväkodissa on leikitty, mitä sanoja opittu, ja pyydetään käymään kotona samoja aihealueita läpi omalla äidinkielelläkin.

Mutta ei voi kaikille vanhemmille sanoa suoraan, että tee näin, etteivät vanhemmat loukkaantuu.

Reissuvihkoon voi kirjoittaa tarkemmin leikeistä ja teemoista, joista vanhemmat voivat kotona katsoa, mitä teemoja ja sanoja voisi käyttää omalla

äidinkielellä kotona. Vasukeskustelussa suunnitellaan vanhempien kanssa yhdessä kielen tukea sekä päiväkodissa että kotona. Toimintakauden lopussa arvioidaan onnistumisia, arjessa väliarviointia ja miten mennään eteenpäin.

Leikillisen kielen vaihdon kautta on lapsella helpompi lähestyä suomen kieltä. Työntekijä on kiinnostunut lapsen kielestä ja lapsi opettaa aikuiselle sanoja (katso 5.1.2. Osallisuus). Hyöty varhaiskasvatuksessa on siinä, että menetelmän käytölle on alhainen kynnyks, koska ei vaadita toisen kielen tai kulttuurin tuntemusta. Riittää kiinnostus ja uteliaisuus toista kohti.

Lapsen kanssa samaa äidinkieltä puhuva varhaiskasvattaja tukee tarvittaessa vielä kehittyvää äidinkieltä, tai kun lapsi tulee pienenä hoitoon ja oma äidinkieli on vasta aluillaan. Äidinkielellä on helpompi lähestyä tunteiden kanssa painivaa lasta, koska oma kieli on tunnekieli. Työntekijä on saanut selkeät ohjeet toimintaan Pienten kielireppu -koulutuksesta:

[...] mulla on yksi onnistumisen kokemus, että mulla oli yksi lapsi, jolla oli mun oma äidinkieli, pienestä hoitoon ja minä aina kuljin [hänen] kanssa isoksi asti [...] ja hän puhui toisten hoitajien kanssa suomea, mutta sitten molemmat kielet kehittyivät tosi hyvin ja olivat vahvoja ja kehittyivät yhtä aikaa.

Ja se vielä, että mulla on mukana selkeitä hyviä ohjeita: puhu aina lapsen kanssa selkeää, hyvää omaa äidinkieltä.

[...] ja nimenomaan sitten se Pienten kielireppu, [...] siellä sanottiin, että jos vieraskielinen lapsi on ryhmässä, ettei opi, silloin saa äidinkielen tuen, vaikka ei ole vielä opetuksessa koulussa.

Mun piti puhua hänelle omaa äidinkieltä ja muiden piti puhua hänelle suomea.

[...] mutta kun selitti hänelle omalla äidinkielellä, asia meni selvin päin, koska lapsi ymmärtää, se on sellainen tunnekieli se oma äidinkieli.

Suvaitseva ilmapiiri on merkityksellinen varhaiskasvatuksen ympäristössä lapsen minäkuvan ja kielen kehityksen kannalta. Kun puhutaan eri kieliä, saavat lapset tottua siihen, että muutkin kielet ovat suvaittuja. Maahanmuuttajataustaiset lapset oppivat, että heidän omaa kieltä arvostetaan ja ollaan kiinnostuneita heistä. Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan on tärkeä, että lasten kanssa keskustellaan avoimesti, miksi puhutaan eri kieliä ja miksi on tärkeä oppia oma äidinkieli.

[...] jos minä osaan sen lapsen äidinkieltä, minä puhun koko ajan sen lapsen äidinkieltä. Välillä tulee sellaisia tilanteita, että toinen hoitaja on siellä, sitten puhun suomeksikin, että

hän ymmärtää, mutta minä yritän sanoa lapselle sen äidinkielellä ja selittää toiselle hoitajalle, että minä olen kertomassa näin ja näin.

Ja sitten minä näytän, että tämä meidän kieli on tärkeä, että minäkin käytän sitä teidän kanssa.

Suvaitsevaa ilmapiiriä tukee myös avoimuus. Kun lapsi kyselee, miksi puhutaan muita kieliä, on aikuinen avoimesti lapsilähtöisellä tavalla kertonut asiasta.

Ja kerron, että heille on tärkeä oppia oma äidinkieli, sen takia minä puhun heidän kanssa omaa äidinkieltä. Lapsillakin on kiva tietää, että miksi aikuinen puhuu toista kieltä.

Suvaitsevan ilmapiirin teemaan liittyy sekin, sallitaanko varhaiskasvatusympäristössä muiden kielten puhumista. Haastatteluista ilmeni, että varhaiskasvattajaa oli kielletty yksikössä muun kuin suomen kielen käyttöä. Tämä aiheutti haastateltavissa ristiriitaisia tunteita, koska se oli ristiriidassa yksikön toiminta-ajatuksen kanssa, aikaisemman koulutuksen ja lainsäädännön kanssa, jossa oli annettu selkeät toimintaohjeet tukea lapsen omaa äidinkieltä mahdollisuuksien ja tarpeen kohdatessa. Kieltoa oli perusteltu sillä, että se olisi epäoikeudenmukainen:

Ja mulla on näin hyviä kokemuksia ollut, miksi sitten yhtäkkiä näin? [...] hän sanoo, että joo, sitten se on epäoikeudenmukainen.

Työntekijä oli huomannut, että jos suomenkielisessä varhaiskasvatusympäristössä lapsi kokee itsensä ulkopuoliseksi vieraan kielen takia, lapsi voi lopettaa oman äidinkielen puhumisen kokonaan. Äidinkielen menetys aiheuttaa komplikaatioita sosiaalisissa suhteissa ja heikentää lapsen minäkäsitystä.

[...] hän [lapsi] koki itsensä jotenkin ulkopuoliseksi. Ja lopetti puhumisen [äidinkielellä].

Varhaiskasvattaja ymmärtää lapsen arjen kokonaisuuden ja yhteistyössä vanhemman kanssa tukee lapsen äidinkieltä. Samaa kieltä puhuva aikuinen antaa lapselle turvallisen olon.

[...] kun lapsi on 8 tuntia tarhassa, sitten on niin lyhyttä aikaa oman vanhemman kanssa, miksi ei, jos löytyy sellainen henkilö, joka puhuu samaa äidinkieltä arjessa vielä, sitten arjessa sanavarasto kehittyy.

Samaa kieltä puhuva aikuinen ottaa vastaan ja keskusteleekin: täällä leikitään, täällä semmoista – ja tulee turvallinen olo, että täällä on joku, joka ymmärtää minua, jos minua harmittaa joku.

5.2 Osallistuva havainnointi arjessa

Osallistuvan havainnoinnin kirjaukset ovat tehty havainnollistamaan esimerkeillään leikillisyyden ja osallisuuden hyötyä kielen tukemisessa. Havainnoinnit tuovat esimerkeillään ymmärrystä tutkijalle, miten arjessa leikillisyyden ja osallisuuden avulla tuetaan maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymistä. Kirjaukset on tehty arjen työssä ja niissä on vahva refleктоiva ote. Havainnointikirjausten sisältöanalyysi perustuu kirjauksien aikana tehtyihin leikin reflektioihin, jotka ovat perusta havainnointiaineiston tulkintaan ja päättelyyn. Havainnoinnit ovat teemoittelun avulla työstetty viiden menetelmän yläluokkaan: osallisuus, leikillinen oppimisympäristö, kuvaamataito, sadutus ja positiivinen vuorovaikutus. Havainnointien menetelmäkartassa (liite 5) nämä näkyvät korostettuina, kun muussa osassa menetelmäkartta mukaillee tarkoituksellisesti haastattelujen menetelmäkarttaa. Työn luotettavuuden takia on eritelty, mistä leikin havainnoinnista leikin kuvaus on lainattu.

1. Osallisuus

Aikuinen antaa lapselle valtaa toimia tasavertaisena. Askartelun parissa aikuinen on kiinnostunut, miten värejä nimetään lapsen omalla äidinkielellään ja houkuttelee lasta opettamaan omaa äidinkieltä aikuiselle:

Kun Hasanin veli meni just [...]kielen opetukseen, niin Hasanille on tosi tärkeä. Niin sitten me askarreltiin vihreistä ja punaisista nauhoista, ja minä kysyin, että mikä se väri on [...] kielellä ja sitten äiti tuli hakemaan kohta ja sitten käytiin niitä yhdessä läpi. Askarteluhetki oli vuorovaikutteinen, sillä Hasan kysyi minultakin, mikä punainen ja vihreä ovat minun äidinkielillä. (Leikin kuvaus 2.)

Tavoitteena on ohjattu leikkitalanne lasten ehdoilla ja lapsille tärkeistä asioista (osallisuus). Pienryhmässä tapahtuu myös kielen vertaisoppimista leikkiin heittäytymällä. Lisätavoitteena on luoda suvaitseva ilmapiiri ja antaa lapsille valtaa toimia aikuisen kanssa tasavertaisena keskustelukumppanina. Aikuinen arvostaa lapsen tietoa ja lapsi oppii, että aikuinenkin voi olla oppija, mikä parantaa lapsen minäkuvaa oppijana. (Leikin kuvaus 7.)

Lapsia innostaa, kun heidät otetaan tasavertaisina mukaan ympäristön muokkaamiseen ja heidän mielipide selvitetään ja näin opetetaan lapsille demokraattista toimintaa. (Leikin kuvaus 2.)

2. Leikillinen oppimisympäristö

Vahaiskasvatuksen oppimisympäristö muodostuu psyykkisten, fyysisten ja sosiaalisten elementtien kokonaisuudesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17). Reflektion osuudessa nähdään leikkilisen oppimisympäristön mahdollisuuksia myös vessassa sekä pukeutumistilassa. Leikkilisen

oppimisympäristön muokkaukseen mahdollistetaan lasten osallisuus. Lasten oppimisprosessissa motivoivana tekijänä nähdään heidän osallisuus leikillisen oppimisympäristöön rakentajina.

Laitan seinälle ensimmäiset kolme korttia Lumin ja Thin kanssa. Luetaan Lumin kanssa satua ja leikitään kissoja. Kehotan Thi- ja Lumi-kissoja lähtemään eteiseen vetämään saappaat jalkaan. Nyt he eivät ole enää 3-4-vuotiaita tyttöjä, vaan Saapasjalkakissoja. Kun Zahra näkee Saapasjalkakissa-satukortit, hän on heti lumoutunut niistä ja jää pitkäksi aikaa katselemaan kortteja ja kyselemään niistä. Toistellaan Zahran kanssa yhdessä sanoja ja kerron, että joka päivä lisätään uusi kuva. Zahra lähtee ulos innostuneempana ja liittyy ulkona kissaleikkeihin Lumin ja Thin kanssa. (Leikin kuvaus 1.)

[...] kysyn haluaisivatko lapset maalata Tealle. Tameka ja Mikaela innostuvat ajatuksesta heti ja ohjaan heitä itse hakemaan maalausvälineitä: alustat, mikit, pensselit ja vesiväripaljetit. Olen maalaustarpeita varten siivonnut erikseen matalan kaappin, jotta lapset voivat itse hakea tarvikkeita aina kun haluavat maalata. (Leikin kuvaus 4.)

Pienryhmässä lastentarhanopettaja Kaja, Jevgeni, Siim, Mikaela, Bron, luetaan kirja ”Villen ensimmäinen päivä maalla”. Katselemme sivuja ja tarina kuullessamme käymme samalla keskustelua, kuka on nähnyt lehmän. Harjoittelemme leikkisästi lehmän äänellä ammumista. Lehmä-leikki saa Jevgenin nauramaan ja satuhetkeen tulee iloista riehakkuutta ja lapset pääsevät eläytymään Villen päivään. (Leikin kuvaus 7.)

Päiväkodin tilojen muokkaus leikillisemmäksi luo lapsille viihtyisämmät tilat ja auttaa aikuista pääsemään lapsen kanssa laadukkaampaan vuorovaikutukseen. Varhaiskasvatuksessa usein syntyy turha kiire saada lapset puetuksi ja ulos, kun varhaiskasvatuksen todellinen tavoite olisi tuoda pedagogiikka ja leikillisuus arjen tilanteisiin. (Leikin kuvaus 1.)

Kaikki toiminta, mikä antaa ruokaa lasten mielikuvitukselle, on myös ravitsevaa lastenväliselle vuorovaikutukselle ja sitä kautta kehittää heidän kielitaitoja. Aikuinen antaa kieli-mallin ja lapset jäljittelevät. (Leikin kuvaus 1.)

3. Kuvaamataito

Kuvaamataito toimii vuorovaikutuksen välineenä ja antaa lisää välineitä lapselle ilmaista itseään, kun verbaliset ilmaisukeinot eivät riitä itsensä ilmaisemiseen. Ryhmässä on VKK-Metron leikin kehittämisen Snadeissa steppeissä otettu leikillisyyden lisäämiseksi oman kirjan päivä, jolloin luetaan joka viikko vuorotellen jokaisen lapsen kirja. Yhteisen lukuhetken jälkeen saavat lapset piirtää pienryhmissä sadusta oman version. Aikuinen toimii

leikillisyyden virittäjänä, kirjoittaa lasten piirustuksiin heidän kertomansa tarinan ja auttaa tarvittaessa lisäkysymyksillä.

Jevgenin satupiirustukseen ilmestyi hieno korkea auto, joka leikki jumppasalissa. Piirustuksessa oli myös lehmä, jolta aluksi sai maitoa, mutta sitten ei. Jevgenille oli harvojen sanojen takia tärkeä tulla ymmärretyksi myös lisäkysymysten avulla ja hän sai kertoa tarinan tarkoitettulla tavalla. (Leikin kuvaus 7.)

Thi syventyy kuvien ja piirustuksien katseluun, ja toiset lapset ihailevat hänen kuviaan kun hän kertoilee tarinoita. Lumi on lopettanut välipalan ja levittelee kansion sievästi lattialle ja ihastelee töitään. Hän on muutamassa hetkessä levittänyt ympärillensä pienen näyttelyn. (Leikin kuvaus 3.)

Tameka on kerran rohkaissut mielensä ja maistanut puuronreunalta vademasosetta ja keksinyt, että puurosta tulee herkullista ja kaunista kun vademasoseen sekoittaa riisipuuroon. Tameka sanoo: ”Kaja, katso siitä tuli vaaleanpunaista.” Zuleikakin halua maistaa puuroa vademasoseella, mutta ei pidä makuyhdistelmästä ja sen jälkeen pyytää puuroon: ”Toisilmää”. Mikaela selittää: ”Minä otan vähäsen, koska minulle puuro ei ole niin mieleen”. Toistan vaihtoehdot, johon Lotta vastaa: ”Pelkällä voisilmällä, sillä minä en pidä vadelmahillosta.” (Leikin kuvaus 4.)

Zuleika virittäytyy kuvaamataidon tunnilla vierailulla itseilmaisuun ja ryhtyy spontaanisti esittämään omaa varjoteatteria.

Konsertin jälkeen saimme vieraila Mikaelan veljen luokassa, jossa Zuleika kiinnosti sormilla maalaaminen ja älytaululle heijastetut linnunradan kuvat. Hän leikki kädellään varjoteatteria ja puheli minulle, mitä lintu teki. (Leikin kuvaus 6)

4. Sadutus

Sadutus on tuotu havainnoinneissa menetelmänä lähemmäksi aktiivista osallisuutta. Sadutuksessa yhdistyivät muutkin menetelmät, kuten positiivinen vuorovaikutus, osallisuus, kuvaamataito ja leikillinen oppimisympäristö. Sadutus toimii välineenä vahvistaa sosiaalisia suhteita. Aikuisen rooli on heittäytyä mukaan ja kannustaa lasta itseilmaisuun. Leikilliseen itseilmaisuun kannustaminen tuo oppimiseen iloa. Sadutuksessa vahvistetaan positiivisia tunteita ja niiden ilmaisukeinoja lapsen ehdoilla.

Kyselen kaikilta lapsilta, mitä he haluavat kertoa Tealle. Jos lapsi itse ei keksi mitään kerrottavaa, syntyy hetkestä kielen opettelutuokio. Kysyn kolmelta lapselta, että haluavatko he, että kirjoitan heidän puolesta jotakin Tealle. Vastaus on kyllä, mutta hei eivät osaa sanoa, mitä tai miten asian sanoisivat.

Kysyn, tykkäätkö Teasta. Heti tulee Zahralta vastaus: ”Joo, tosi paljon!”. ”Voinko kirjoittaa – Minä tykkään sinusta!”, ”Joo, minä tykkään Teasta!” (Leikin kuvaus 4)

Aikuisen eläytyvä mukanaolo toi iloa ja sitoutuneisuutta satupiirustusten parissa. Tulosta tärkeämpi oli prosessi, vuorovaikutus ja mielikuvituksella leikkiminen. Samalla kun aikuinen kirjoitti lapsen tarinaa ylös, hän dokumentoi leikin, sadun ja antoi arvoa lapselle tärkeille kokemuksille elämässä. Aikuinen heittäytyi lapsen leikkiin mukaan ihmettelemään, nauramaan, kehumään ja jakamaan tunteita. (Leikin kuvaus 7)

5. Positiivinen vuorovaikutus

Positiiviseen vuorovaikutukseen on tuotu paljon leikillisyyden elementtejä: tunteet, tunteiden jakaminen, kehollisuus, positiivinen kosketus, hauskuus, huumori, heittäytyminen, riehakkuus, alkuvoimainen leikki, oppimisen ilo, mielikuvitus. Aikuinen käyttää vuorovaikutusleikistä tuttua positiivista vuorovaikutusta antaakseen lapsille positiivista palautetta ja kannustaakseen heitä vuorovaikutukseen. Vuorovaikutukseen houkuttelussa käytetään tarkoituksenmukaista lasten virittämistä. (Sajaniemi & Kangasala 2012, 11.)

Aikuinen avustaa töiden rei'ittämisessä ja ihailee lasten kanssa ääneen lasten töitä, myös niiden, jotka eivät itse ole paikalla. (Leikin kuvaus 3)

Laitan maalaukset kuivumaan ja kehun lapsia: Nyt mennään syömään. Teitte herkullisia kiisseleitä, tuli hienoja värejä, aivan uskomatonta! Siivotaan pensselit tiskialtaaseen. Tytöt lähtevät tanssahdellen pitkin käytävää käsienpesulle ja esittelevät innoissaan nauraen toiselle aikuiselle värikkäitä käsiä. (Leikin kuvaus 5)

Neljän tytön leikin ja vuorovaikutuksen välineenä toimii kuvaamataito. Aikuinen keskeyttää leikin, mutta aktivoi lapsia tarkoituksenmukaisesti toimintaan, jossa he saavat osallistua viikon toiminnan arviointiin ja arvioida myös toistensa toimintaa ja ottaa toisistaan mallia. [...] Tavarosta ja töistä huolehtiminen antaa arvoa jokaisen lapsen työlle sekä vahvistaa minäkäsitystä taitavana yksilönä. Positiivinen kannustava vuorovaikutus antaa lapselle kokemuksen, että minä olen arvokas ja minä uskallan toisenkin kerran puhua toisen lapsen kanssa. (Leikin kuvaus 3)

Pidin leikissä tavoitteena pysähtyä kuuntelemaan lasta ja antaa monelle lapselle mahdollisuus päästä osalliseksi jotakin yhteistä vapaaehtoista toimintaa, jossa annan heille keinoja positiiviseen vuorovaikutukseen ja innostaa heitä käyttämään kieltä. Toisena tavoitteena oli antaa mahdollisuus oman toi-

minnan positiiviseen reflektointiin. Kun sitten Liu myöhemmin kehui aidosti toista lasta käyttäen aikuiselta kuuluttuja keuhuvia sanoja, osui se heti korviin. (Leikin kuvaus 3)

6 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa on tarkoituksena saada käsitteellisempää näkemystä tutkimuksesta. Konkreettisiin tutkimuskysymyksiin vastataan yhteenvedolla tutkimustuloksien perusteella. Pedagogiikan vastausten avulla tehdään johtopäätöksiä tutkimuksesta.

6.1 Tutkimustulokset

Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisia hyviä käytäntöjä löytyy arjessa leikkiympäristön ja osallisuuden avulla maahanmuuttajataustaisen lapsen kielen kehittymisen alueella ja millainen näkemys on varhaiskasvattajilla osallisuuden ja leikillisen oppimisympäristön merkityksestä kielen oppimisessa. Menetelmien pääluokkien avulla selvisi, että osallisuuden ja leikkiympäristön avulla tuettiin maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymistä alempana menetelmittään kuvatulla tavalla. Menetelmien käytön varhaiskasvattajat ovat perustelleet vahvalla ammattimaisella näkemyksellään.

Pienryhmässä lapsi saa aikuisen jakamattoman huomion, joka vähentää stressiä kun lapsen ei tarvitse kilpailla aikuisen huomiosta. Jos lapsi joutuisi jatkuvasti kilpailemaan aikuisen huomiosta, voisi se aiheuttaa turhautumista ja lapsi voi vetäytyä syrjään. Leikillisyyden tuominen motivoi ja sitoi lasta toimintaan pitkäkestoisten leikkien pariin. (Kalliala 2011; Sajaniemi ja Krause 2012, 11.)

Osallisuuden avulla varhaiskasvattajat kasvattivat lapsia toimijuuteen. Oppimisympäristön karsimisen avulla mahdollistettiin lapsille leikki- ja oppimisympäristön muokkaaminen heitä innostavaksi. Lapsille pidettiin oman kirjan päivä, jolloin lapset saivat kuvaamataidon ja sadutuksen keinoin kertoa omia tarinoita kuullusta tarinasta. Lapsi sai opettaa aikuiselle omaa kieltä, ja keskustella avoimessa ilmapiirissä erilaisista kielistä ja miksi niitä puhutaan. Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan kasvattajat suunnittelevat lapsille toimintaa, mutta kaikki toiminta pitää olla lapsilähtöistä ja tukea lasten osallisuutta. Lapsen leikki-ideoita pidettiin arvokkaina ja heidän leikkinsä integroitiin seuraavaan toimintaan. (Kalliala 2012.)

Kommunikaation tukimenetelminä käytettiin tavanomaisia kuvia, tukiviittomia, konkreettisia esineitä ja pikapiirtämistä. Varhaiskasvattajat olivat kuitenkin onnistuneet arjessa käyttämään menetelmiä luovalla tavalla ja tuoneet menetelmiin konkreettisen vuorovaikutustilanteen tai yksittäisen lapsen tuen tarpeesta lähtien jotakin lisää. Tukiviittomissa aikuiset opettelivat lapsen itse keksimät viittomat ja lapselle merkityksellisiä avainkäsitteitä lapsen äidinkielellä. Varhaiskasvattajat kykenivät arjessa hyödyntämään toistensa kielitaitoja ja varmistamaan, että lapsi ymmärsi asian oikealla tavalla, kun oli havaittu epäily, että lapsi vain toisteli asioita perässä.

Leikissä kielen tukemista mahdollistettiin leikkiympäristön karsimisella, joka tuki vilkkaampia maahanmuuttajataustaisia lapsia keskittymään vuorovaikutuksellisiin leikkeihin. Varhaiskasvattajien mukaan päivävastoin liian virikkeellinen ympäristö vie lapsen huomion vuorovaikutuksesta pois. Toisaalta esitettiin näkemys, että lapset haluavat itse tuoda toimintaan rooleja ja vuorovaikutuksellisuutta. Aikuisille oli arvokkaana lapsen osa leikissä – minkä kokemuksen vaikuttajana ja toimijana lapsi saa leikistä ja toiminnasta. Aikuiset olivat asettaneet toiminnan tavoitteeksi pitkäkestoisen leikin. Heittäytymällä leikissä rooliin aikuinen pyrkii tukemaan lapsen mielikuvitusta, lapsen pitkäkestoista laadukasta leikkiä, tunnekasvatusta ja sitoutumista toimintaan. Aikuinen sanoittaa ja rikastuttaa leikkiä juonellisuudella ja yhdistelemällä leikkiin erilaisia menetelmiä, kuten piirtäminen, sanaleikit, roolileikit, pelien tarinallistaminen jne. (Hyvönen, Kangas, Kultima ja Latva 2007, 116–126.)

Oman äidinkielen tuessa oli merkityksellistä kielen tukemisen näkökulmasta monikulttuurisuutta ja -kielisyyttä suvaitseva ilmapiiri sekä leikillinen kielten vaihto – lapsen metalingvistisen tietoisuuden kehittyminen leikin parissa. Työssä hyödynnetään omia kielitaitoja, mutta kielitaito ei ole välttämätön, koska työntekijöillä on ensisijaisesti käytössä luovia ratkaisuja leikillisen oppimisen ja aktiivisen osallisuuden menetelmien kautta. Kasvattaja voi hyödyntää kasvatuskumppanuutta tai isomman lapsen kanssa soveltaa kielten leikillistä vaihtoa, joka vahvistaa lapsen minäkuvaa ja identiteettiä. Sekä tutkimustulokset että teoria tukevat lapsen oman äidinkielen tukemista sekä kotona että varhaiskasvatuksessa (Altundas, Suokas & Kivinen 2011, 2–3; Oksi-Walter, Roos, Viertola-Cavallari 2009, 106; Latomaa 2011 17, 32–33, Latomaa 2012).

6.2 Johtopäätökset

Haastattelujen ja havainnointien mukaan lapsen kielen kehittymistä tuettiin soveltaen erilaisia menetelmiä. Kasvattajat tiedostavat eri menetelmien hyödyt lapsen kielen kehityksen tukemisessa. Menetelmissä yhdistyivät vahvasti osallisuuden ja leikillisyyden pedagogiikan elementit. Varhaiskasvatuksen käytössä on arjen työssä laaja valikoima menetelmiä ja pedagogiseen arvomaailmaan liittyvää näkemystä, joka ohjaa kasvattajia työssään.

Työn tuloksien mukaan varhaiskasvattajat hyödyntävät arjessa käsillä olevia resursseja ja menetelmiä luovalla tavalla tukeakseen maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittymistä. Tulokset osoittavat, että varhaiskasvatuksella on arjessa käytössä laaja valikoima maahanmuuttajataustaisten lasten kielen kehittämistä tukevia menetelmiä, jotka soveltuvat tasa-arvoisesti kaikkien lasten parissa tehtävään varhaiskasvatuksen työhön eivätkä vaadi maahanmuuttajataustaisten lasten eristämistä muista lapsista. Kasvattajat yhdistelevät erilaisia menetelmiä suunnitellusti ja tavoitteellisesti mahdollistaen lasten osallisuutta leikissä ja toiminnassa. Tukemalla lapsen osallisuutta ja tuomalla toimintaan leikillisyyttä voidaan tukea lapsen kielen kehittymistä aidosti lapsilähtöisellä tavalla. (Hyvönen ym. 2007; Kangas 2010; Kalliala 2011, 12.)

7 POHDINTA

Työn tuloksista on hyötyä varhaiskasvattajille siinä, miten he voisivat arjessa tukea lasten kielen kehittymistä. Kasvattajat voivat menetelmäkarttojen (liite 4 ja 5) ja tutkimuksessa esitettyjen arjen esimerkkitapausten avulla reflektoida oma työtään ja saada innostusta työnsä kehittämiseen. Tutkimustyön tuloksista on hyötyä maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa varhaiskasvatuksessa. Tuloksia voidaan hyödyntää laajemmassa kokonaisuudessa VKK-Metron työssä. Työn lähtökohtana oli työelämänlähtöisesti tuottaa toimeksiantajalle, Espoon kaupungin varhaiskasvatukselle, tietoa, miten varhaiskasvatuksen arjessa on innovatiivisella työotteella tuettu lasten kielen kehittymistä.

Ihminen toimii tavoitteiden suunnassa eikä menneisyyden ohjamana, tulevaisuuden uudet haasteet antavat sisältöä jo tähän päivään. On myös tärkeä, että varhaiskasvatuksessa mahdollistetaan lapsen äänen kuuleminen. Lapsi saa omalla tavalla kertoa, mikä on hänelle merkityksellistä ja mitä hän toivoo tulevalta. (Särkelä 2001, 82–85.) Siksi käsillä olevan tutkimuksen leikkilinen oppiminen ja osallisuus ovat tärkeitä ottaa huomioon kielen kehityksen tukemisessa, ja tämä toimii työn eettisenä perustana.

Tutkijana minulla oli moraalinen velvollisuus esittää haastatteluissa ja haavainnoineista esille nousseet asiat, vaikka niiden käsittely ei ole tutkijan ja toimeksiantajan näkökulmasta helppo. Virheet ja niistä saadut oivallukset ovat olennainen osa oppimisprosessia ja kasvatusyhteisö hyötyy, kun työ on tehty eettisesti kestäväällä tavalla. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet neuvovat eettistä harkintaa kaikessa sosiaalialan työssä. Erityisesti ristiriitatilanteissa kuten siinä, jos eri ammattialojen näkemys asiakkaan edusta on ristiriidassa (Talentia 2013, 11).

Tutkijana herätti ihmetystä aineistosta löytynyt ristiriita lapsen äidinkielen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Ihmettelin, voiko kieltää ammattilaisia tukemasta lapsen omaa äidinkieltä, kun tuelle on tarvetta ja vanhemmat sitä toivovat. Voiko yksilölähtöisessä varhaiskasvatuksessa perusteluksi riittää, että tämä on epäreilua muita lapsia kohtaan? Varhaiskasvatuksessa tällainen kieltäminen olisi poikkeuksellinen ja ristiriidassa lainsäädännön, lapsen oikeuksien sekä varhaiskasvatusta ohjaavien linjausten kanssa.

Haastatteluja litteroidessani pääsin litteroijaan roolissa kuulemaan, mitä varhaiskasvattajat olivat varsinaisesti tarkoittaneet. Monta asiaa meni itse haastattelun tilanteessa ohi, koska joutui keskittymään haastattelun teknisen puolen seuraamiseen – paljonko aikaa on jäljellä, toimiiko nauhuri oikein, ehtiikö vastata toiseenkin kysymykseen. Arvostava haastattelu avoimilla kysymyksillä oli onnistunut menetelmä tässä tutkimuksessa. Näkisin, että varhaiskasvattajat tarvitsevat kuormittavassa työssään arvostavaa kuulluksi tuleamista, joka tukee heidän ammatillista kasvua. Itse litterointi sana sanalta pakotti tarkkaan kuuntelemaan, mitä haastateltavat olivat sanoneet. Näin tapahtui oppimista ja syntyi oivalluksia tutkimusaiheesta. Tutkijan roolissa hämmästytti tämä tiedon määrä ja laatu, mitä haastateltavat noin kymmenen minuutin ajassa ilman mitään valmistelua pystyivät tuottamaan omasta työstään.

Tutkimusta valitessa olin tiedostanut, ettei aihe saa henkisen kuormittavuuden takia olla liian henkilökohtainen. Toisaalta piti aihe olla riittävän kiinnostava, että riittää voimavaroja ja motivaatiota sitoutua tutkimuksen suorittamiseen loppuun asti. Aihe tuli valituksi tutustuessa selektiiviseen mutismiin ja sen yhteyteen maahanmuuttajataustaisten lasten kotoutumiseen. Sosionomin työn eettisten ohjeiden mukaan on sosionomin tehtävänä tukea asiakkaan hyvinvointia ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä (Talentia 2013). Kielen kautta maahanmuuttajataustainen lapsi pääsee yhteyteen toisiin sekä omaan itseensä joten se on elintärkeä osa hänen tervettä kotoutumistaan ja hyvinvointiaan.

Haastatteluprosessin aikana joulukuussa 2014 joutuin työpaikallani vieraan tunkeilijan pahoinpitelyn ja rasisisen kohtelun uhriksi. Paljastuin tunkeilijalle maahanmuuttajaksi äännevirheiden takia, joka laukaisi hänen aggressiivisen käytöksen. Tilanne oli nopeasti ohi, mutta tapahtuma järkytti sekä toisia työntekijöitä että tilannetta todistanutta maahanmuuttajataustaista perhettä. Työpaikalla oli tuttu kriisityön tilanteen nopea purku. Ensisijainen huoli työntekijän roolissani oli asiakkaan hyvinvoinnista. Lapsen tukeen käytin satumenetelmää. Toiseksi tuli pelko puhua suomea. Tällainen pelko on rinnastettavissa aikaisemmin kuvattuun psykologiseen valikoivaan puhumattomuuteen. Työntekijänä minulle ohjeistettiin ja mahdollistettiin rikosilmoituksen tekeminen sekä käynnitettiin työterveyspsykologilla.

Jälkikäsitellyn prosessin kautta on näin tämä opinnäytetyö sosionomin puheenvuoro rasismia vastaan ja vapaan monikulttuurisen Espoon puolesta. On todennäköistä, että maahanmuuttokeskustelun vastakkainasettelun aikana voi varhaiskasvatuksen ammattilainen kohdata työuupumusta tai sijaistraumatisoitumista. Ammattilaisen on käytettävä tervettä järkeä arvioidessaan omaa jaksamista ja auttamiskykyä. Sosiaali- ja sivistystoimen ammattikoulutuksessa täytyy tulevalle ammattilaiselle antaa välineitä, mitä tehdä, kun joutuu rasisestisesti kohdelluksi. Kaiken kaikkiaan olen sitä mieltä, että maahanmuuttajataustaisen tutkijan näkemys on arvokas ja kehottaisin muitakin maahanmuuttajia rohkeasti tarttumaan aiheeseen. Tutkijalla on käytössään välineitä ja tukiverkostot, joilla asiat pysyvät hallinnassa. (Rothschild 2010, 10.)

Seuraavaksi on esitetty joitakin ajatuksia jatkotutkimuksiin. Aiheet ovat peräsin tutkimustyön prosessissa heränneistä kysymyksistä sekä haastatelluissa esille nousseista kehittämisen arvoisista aiheista.

Varhaiskasvattajien jatkokouluttautumiseen täytyy panostaa koulutusjärjestelmän uudistuksella. Kyseisen tutkimuksen taustalla on varhaiskasvatuksessa käyty keskustelua kehitystyön tarpeellisuudesta ja näkynyt myös huoli siitä, miten varhaiskasvattajia voisi motivoida kehitystyöhön osallistumiseen. Suomessa tunnetaan elinikäinen oppiminen, mutta koulutuspolku ei tue jatkuvaa oppimista, vaan vaativaa kouluttautumista kertaheitolla. Jos henkilöstö ei osallistuu työnantajan tarjoamaan tai omaehtoiseen koulutukseen, heikentää se varhaiskasvatuksen laatua. Jo muutenkin nykyisellään varhaiskasvatuksen laatu on heikko (Kalliala 2012, 145). Olisi hyödyllistä varhaiskasvatuksen laadun kannalta selvittää, miten pystyttäisiin varmista-

maan henkilöstön säännöllistä kouluttautumista pitkin ammattiuraa kytkettynä sekä meneillään olevaan kehitystyöhön että työntekijän ammattikoulutusta. Tämän selvittelyyn soveltuisi erinomaisesti henkilöstön arvostava haastattelu, mikä heidän mielestä motivoisi elinikäiseen oppimiseen. Omassa tutkimuksessa huomasin, että arvostavaan haastatteluun osallistuneet olivat vuosi haastattelun jälkeen tietoisemmat kehitystyöstä ja sitoutuneempia siihen. Espoon kaupunki on osoittanut olevansa monessa julkisen sektorin palvelussa kehityksen edelläkävijä, ja elinikäisen oppimisen kehittäminen on yksi kehitystyön tukipylväitä.

Opinnäytetyön virittäjänä on toiminut huoli maahanmuuttajalasten valikoivasta puhumattomuudesta. Olisi mielenkiintoista tutkia, miten voisi osallisuudella ja leikkisellä oppimisella helpottamaan maahanmuuttajalapsen sopeutumista uuteen kieli- ja kulttuuriympäristöön. Tämä jatkotutkimus vaatisi yhteistyötä esimerkiksi vastaanottokeskusten ja maahanmuuttaja perheiden kanssa. Maahanmuuttajataustaisen lapsen puhumattomuus ja vetäytyminen syrjään hiljaisen ja helpon lapsen rooliin pitäisi antaa suhteellisuudentajua verrattuna niihin lapsiin, jotka iloisesti lepertelevät puhua pienillä virheillä sekoittaen vihreän ja sinisen.

Marjatta Kalliala (2012, 5) kertoo, miten häntä on lasten osallisuudesta kannustanut kirjoittamaan suuttumus käyttövoimana epäkohtien korjaamiseen. Minua on vienyt eteenpäin myös freireläinen sosiaalipedagoginen rakkaus ja usko siihen, että tiede tuo totuuden esiin (Saarikivi 2015). Opinnäytetyölläni olen halunnut tuoda näkyväksi, miten voidaan ennaltaehkäistä hiljaisien lasten syrjäytymistä. Siksi lopetan Laura Sippolan (2008) sanoilla:

”Hiljaisuuden huuto
ei milloinkaan petä kuulijaa.”

LÄHTEET

Altundas, I., Suokas, J. & Kivinen, A.-L. 2011. Miksi oma äidinkieli on tärkeä. Espoon kaupunki. Intranet.

Anttila, P. 2000. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Helsinki: Akatiimi Oy.

Berry, J.W. 2011. Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. Papers on Social Representations. Vol 20, 2.1-2.21.

Cooperrider, D. L., Whitney, D. & Stavros, J. M. 2003. Appreciative Inquiry Handbook. The First in a Series of AI workbooks for Leaders of Change. USA: Lakeshore Communications Inc and Berrett-Koehler Publishers Inc.

Espoon kaupunki. 2014. Espoon kaupungin monikulttuurisuus-ohjelma 2014–2017. Viitattu 26.11.14. <http://espoo04.hosting.documenta.fi/koukous/2014297114-4-1.PDF>

Espoon Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunta. 2013. Espoon varhaiskasvatussuunnitelma – Kestävemmän elämäntavan alkupolulla. Espoo: Espoon suomenkielinen varhaiskasvatus.

Hakkarainen, S. ja Raatikainen, P. 2003. Osallistuva havainnointi. Teoksessa: Tanskanen, M. (toim.) Johdatus tutkimusmenetelmiin. Joensuu: Joensuun Yliopisto, 27–29.

Heugenhauser, S. ja Kämäräinen, M. 2012. Monikulttuurinen varhaiskasvatus. Luentodiat.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

HUS. 2015. Tutkimuksella selvitetään onko kaksikielisillä lapsilla enemmän kielellisiä erityisvaikeuksia. Viitattu 13.12.2015 <https://www.sttinfo.fi/release/tutkimuksella-selvitetaan-onko-kaksikielisilla-lapsilla-enemman-kielellisia-erityisvaikeuksia?releaseId=36700030>

Hytönen, J. 2008. Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY.

Hyvönen, P., Kangas, M., Kultima, A. & Latva, S.. 2007. Let's play! : tutkimuksia leikillisistä oppimisympäristöistä, Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja, 2. Rovaniemi: Let's Play -projekti.

Hyvönen, P. 2008. Affordances of Playful Learning Environment for Tutoring Playing and Learning. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Juuti, P. & Rovio, E. (toim.) 2010. Keskusteleva johtaminen. Helsinki: Otava.

Kalliala, M. 2011. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus.

Kallionpää, K. 2015. Kaksikielisyys saattaa altistaa lapsia kielellisille erityisvaikeuksille. [Otsikko korjattu: Kaksikielisten lasten kielellisiä erityisvaikeuksia selvitetään Hyksin laajassa tutkimuksessa.] Helsingin Sanomat, 20.11.2015.

Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kangas, M. 2010. The school of the Future: theoretical and pedagogical approaches for creative and playful learning environments. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Katajamarja, H. & Vataja, A. 2011. Monikulttuurisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa. Espoon kaupunki. Intranet.

Katz-Bernstein, N. 2005. Selektiver Mutismus bei Kindern – Erscheinungsbilder, Diagnostik, Therapie. München: Ernst Reinhardt Verlag.

Kralemann, A. 2001. Elektiver Mutismus bei Migrantenkinder. Köln: Grin.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.13.2010/1386.

Lastensuojelulaki 471/2007.

Latomaa, S. 2011. Äidinkielen merkitys ja tukeminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Luentodiat.

Latomaa, S. 2012. Monikielisyys – arvokas voimavara. Tampere: Kielten mosaiikki ry.

Liebkind, K. 2009. Ethnic identity and acculturation. Teoksessa: Jasinskaja-Lahti, I. & Mähönen, T. A. (toim.): Identities, Intergroup Relations and Acculturation. Helsinki: Gaudeamus, 13–38.

Magruder Watkins, J., Mohr, B. & Ralph, K. 2011. Appreciative Inquiry: Change at the Speed of Imagination. E-kirja. Hoboken: John Wiley & Sons. Viitattu 16.11.2015. Saatavissa Ebrary-tietokannassa: <http://site.ebrary.com/lib/hamk/detail.action?docID=10456207>

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Näkki, P. ja Sayed, T. (toim.) 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialla. Helsinki: Edita.

Oksi-Walter, P., Roos, J., Viertola-Cavallari, R. 2009. Monikulttuurinen perhe. Helsinki: Kustannus Oy Arkki.

Opetushallitus. 2009. Oma kieli – oma mieli. Opas oman äidinkielen tukemiseen. Viitattu 28.12.2015 http://www.oph.fi/download/121981_oma_kieli_oma_mieli_2009.pdf

Osterweil, S. 2007. The Four Freedoms of Play. Viitattu 29.11.2015 <http://playfullearning.pbworks.com/w/page/17219569/Theoretical-Models-for-Play>

Rautiala-Rantanen, T. 2014. Muutosjohtaminen työvalmennussäätöissä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Palveluliiketoiminnan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Rothschild, B. & Rand, M. L. 2010. Apua auttajalle. Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Saarikivi, J. 2015. Puhe Helsingin yliopisto 375-varjojuhlissa 18.12.2015. Viitattu 10.1.2016 <https://www.facebook.com/notes/janne-saarikivi/puhe-helsingin-yliopisto-375-varjojuhlissa-1812-2015/1008268735881203>

Sajaniemi, N. & Krause, C. M. 2012. Oppimisen palapeli. Teoksessa: Kujala, T., Krause, C. M., Sajaniemi, N., Silvén, M., Jaakkola, T. & Nyysölä, N. (toim.) Aivot, oppimisen valmiuden ja koulunkäynti. Neuro- ja kognitiivietieteellinen näkökulma. Helsinki: Opetushallitus, 8–21.

Sippola, L. 2008. Mieli. Texicalli Records/ Jupiter. EP.

Socca. Kehittäjäyksiköt. Viitattu 18.11.2015 http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/kehittajayksikot

Socca. 2009. Monikulttuurinen varhaiskasvatus pääkaupunkiseudun toimintamalli. Viitattu 22.12.2015 http://www.socca.fi/files/161/Monikulttuurisen_maahanmuuttajatyon_toimintamalli_2008.pdf

Socca. 2014. Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. Viitattu 7.4.2014. http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/leikki_ja_leikilliset_oppimisymparistot

Suhonen, E. 2014. Leikin merkitys lasten oppimisessa ja kehittämisessä. Luentodiat.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Talentia. 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Painotalo Auranen Oy.

Tast, S. & Mattila, V. 2010. Snadit stepit. Kehittämisen askeleet. VKK-Metro Varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö. Viitattu 26.10.2014. http://www.socca.fi/files/189/Snadit_stepit_tast_150110.pdf

Tenorth, H.-E., Terhart, E. 2004. Standards für die Lehrerbildung: Bericht der Arbeitsgruppe. Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland. Viitattu 8.12.2015 http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_12_16-Standards_Lehrerbildung-Bericht_der_AG.pdf

Terhart, E. 2012. Didaktik. Stuttgart: Reclam.

Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 41–53.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015. Suomi sijoittui neljänneksi kotouttamispolitiikkaa vertailevassa MIPEX 2015 -indeksissä. Viitattu 21.12.2015 http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/info/uutiset/suomi_sijoittui_neljanneksi_kotouttamispolitiikkaa_vertailevassa_mipex_2015_indeksissa.118455.news

Valtion kotouttamisohjelma. 2012. Viitattu 21.12.2015 https://www.tem.fi/files/33350/Valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Stakes.

VKK-Metro. 2014. VKK-Metro kehittämistyön suunnitelma 2014-2016. Viitattu 6.1.2016 http://www.socca.fi/files/3362/VKK-Metro_kehittamistyon_suunnitelma_2014-2016.pdf

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 18.11.2015 http://www.lskl.fi/files/206/LOS_sopimus.pdf

Liite 1 VKK-Metro tehtävä: Seurasin yhtä leikkiä

Tehtävä VKK-Metro –yksiköihin:

Seuratkaa intensiivisesti jotain lasten leikkiä ja kirjatkaa lyhyt kuvaus leikin kulusta. Hyödyntäkää mahdollisuuksien mukaan esim. videokameraa tai muita dokumentointivälineitä. Havainnoinnin ja kirjauksen voi tehdä kuka tahansa tiimin/yksikön työntekijä, esimies tai vaikkapa ohjaaja.

Toivomme, että yksiköissä jokainen tiimi tekee tehtävän ja havainnoi oman ryhmän lasten leikkiä. Otamme kaikki tekstit ilolla vastaan. Lähetäkää kuitenkin vähintään yksi kuvaus/yksikkö. Mukaan voi liittää valokuvia leikkiympäristöstä.

Tulemme hyödyntämään materiaalia yhdyshenkilöiden ensimmäisessä tapaamisessa 26.2.2015.

Kirjaamisen tyyli ja muoto on vapaa (1-2x A4)!

Kuvatkaa esimerkiksi seuraavia asioita:

Lähtötilanne:

- Keitä mukana (roolit)?
- Miten lapset valikoituvat leikkiin?
- Leikkiympäristö ja välineet

Leikin kulku:

- Miten leikki alkoi?
- Mitä siinä tapahtui (juoni)?
- Miten leikki kehittyi?
- Miten leikki päättyi?

Oma arvio leikistä

- Mitä itse ajattelit leikistä?
- Mistä yllätyit?
- Mikä ilahdutti?
- Mikä oli aikuisen rooli leikissä?
- Muita ajatuksia ..

Palautus Kirsille 13.2.2015 mennessä: kirsi.tarkka@hus.fi

Liite 2 VKK-Metro tehtävä: Osallistuin yhteen leikkiin

Tehtävä VKK-Metro –yksiköihin:

OSALLISTUIN YHTEEN LEIKKIIN

Kuvatkaa yksi onnistunut tai epäonnistunut leikin ohjaustilanne. Voitte havainnoida omaa tai työkaverinne roolia leikissä. **Tavoite on, että jokainen tiimi tekee tehtävän!** Hyödyntäkää mahdollisuuksienne mukaan esim. videokameraa tai muita dokumentointivälineitä.

Havainnoinnin ja kirjauksen voi tehdä kuka tahansa yksiön työntekijä, esimies tai ohjaaja.

Kirjaamisen tyyli ja muoto on vapaa (1-2 x A4)!

Voitte pohtia kuvauksessanne esimerkiksi seuraavia seikkoja:

Lähtötilanne:

- miten ja kenen aloitteesta kuvaamanne leikitilanne sai alkunsa
- aikuisen mukaantulo leikkiin (alussa, kesken leikin, jostain tietystä syystä...)

Leikin kulku:

- mikä oli aikuisen rooli leikissä
- aikuisen mukanaolon vaikutukset leikin kulkuun ja muihin leikkijöihin
- kuvaamanne leikin erilaisuus/samanlaisuus verrattuna niihin leikkeihin joissa aikuinen ei ole mukana
- minkälaisia ohjauskeinoja käytettiin

Oma arvio leikistä:

- mitä itse ajattelit leikistä?
- mistä yllätyit?
- mikä ilahdutti?
- olisiko jotain voitu tehdä toisin?
- muita ajatuksia?

Palautukset Kirsille 15.4. 2015 mennessä: [kirsi.tarkka\(at\)hus.fi](mailto:kirsi.tarkka@hus.fi)

Liite 3 Leikin merkitys lasten oppimisessa ja kehittämisessä, tehtävä

Koulutustilaisuus Espoon kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstölle.
Leikin merkitys lasten oppimisessa ja kehittämisessä,
FT Eira Suhonen, erityispedagogiikka, 18.11.2014

Tehtävä

1. Valitse ryhmästäsi lapsi, jonka leikki-aidot huolestuttavat sinua.
2. Havainnoi yhdessä työkaverisi kanssa lapsen leikkiä 2-3 päivän aikana (video on oiva apu).
3. Suunnittele yhdessä työkaverisi kanssa (havaintojenne pohjalta) lyhyt 5-6 kerran toteutettava leikki-interventio.
4. Huomioi interventiossa erityisesti lapsen yhteys toisiin lapsiin ja aikuisen kanssasäätelyn tai suoran ohjauksen merkitys.
5. Keskustelkaa tiiminne kanssa interventiosta ja havainnoinnistanne intervention aikana.
6. Kirjaa lyhyesti seuraavat asiat;
 - a. Kuvaus lapsesta
 - b. Kuvaus havainnoistanne
 - c. Kuvaus interventiosta
 - d. Kuvaus havainnoistanne intervention aikana

Liite 4 Menetelmäkarta, haastattelut

Kielen tukemisen menetelmät haastatteluissa

MENETELMÄT HAASTATTELUISSA
PIENRYHMÄ
TEEMATYÖSKENTELY
ARJEN SANOITTAMINEN
PELIEN TARINALLISTAMINEN
MUSIIKKI, LAULUT, LAULULEIKIT
LIIKUNTA
VERTAISLAPSET
JUTTUTUPA
OSALLISUUS
LEIKILLINEN KIELTEN VAIHTO
LASTEN LEIKKI-ALOITTEISIIN TARTTUMINEN
LASTEN LEIKIN INTEGRAATIO SEURAVAAN TOIMINTAAN
OMA KIRJA PÄIVÄ
SADUTUS
LAPSILÄHTÖINEN TOIMINTA
KOMMUNIKAATION TUKIMENETELMÄT
TUKIVIITTOMAT
KUVAT
KONKREETTISET ASIAT TOIMINALLISESSA KONTEKSTISSA
ASIASISÄLTÖJEN AVAMINEN
MERKITYKSEN YMMÄRRYKSEN VARMISTUS
PIKAPIIRTÄMINEN
KUVAMATAITO
LEIKKI
KARSITTU OPPIMISYMPÄRISTÖ
LEIKILLINEN OPPIMISYMPÄRISTÖ
SANALEIKIT
JUONELLINEN LEIKKI
LEIKIN SANOITTAMINEN, RIKASTUTTAMINEN
OMAN ÄIDINKIELEN TUKI
OMAN KIELEN VAHVISTAMINEN
SUVAITSEVA ILMAPIIRI
LEIKILLINEN KIELTEN VAIHTO
KASVATUSKUMPPANUUS
ALKUHAASTATTELU
KIELELLINEN VERKOSTOITUMINEN
VASUKESKUSTELU
REISSUVIHKKO

Liite 5 Menetelmäkartta, havainnoinnit

Kielen tukemisen menetelmät havainnoinneissa

MENETELMÄT HAVAINNOINNEISSA
PIENRYHMÄ
SIIRTYMÄTILANTEET
VERTAISLAPSET
OSALLISUUS
LEIKILLINEN KIELTEN VAIHTO
AIKUINEN ANTAA TILAA LAPSILLE KERTOAA
LASTEN LEIKIN INTEGRAATIO SEURAVAAN TOIMINTAAN
OMA KIRJA PÄIVÄ
SADUTUS
LAPSILÄHTÖINEN TOIMINTA
KOMMUNIKAATION TUKIMENETELMÄT
AIKUINEN PYSÄHTYY KUUNTELEMAAN LASTA
KONKREETTISET ASIAT TOIMINALLISESSA KONTEKSTISSA
ASKARTELU
KUVAMATAITO
LEIKKI
INTERAKTIIVISUUS (LEIKILLINEN KONSERTTI)
LEIKILLINEN OPPIMISYMPÄRISTÖ
JUONELLINEN LEIKKI
LEIKIN SANOITTAMINEN, RIKASTUTTAMINEN
KASVATUSKUMPPANUUS
ARKISET KESKUSTELUT
OMAN ÄIDINKIELEN TUKI
SUVAITSEVA ILMAPIIRI
LEIKILLINEN KIELTEN VAIHTO
POSITIIVINEN VUOROVAIKUTUS (vuorovaikutusleikin elementit)
TUNTEET, TUNTEIDEN JAKAMINEN
KEHOLLISUUS, POSITIIVINEN KOSKETUS
HAUSKUUS, HUUMORI
HEITTÄYTYMINEN
RIEHAKKUUS, RIEHUMISLEIKIT, ALKUVOIMAINEN LEIKKI
OPPIMISEN ILO
MIELIKUVITUS

6	Arvioi, miten tutkimus hyödyntää kaupungin palvelujen kehittämistä: Tekee näkyväksi kenenkään osaamista, lisää lasten osallisuuden mahdollisuuksia, tukee maahanmuuttajataustaisten lasten kotoutumista ja hyvinvointia.
7 TUTKIMUKSEN TEKIJÖIDEN SITOUKSEN JA ALLEKIRJOITUKSET	Sitoudun siihen, että en käytä saamiani tietoja asiakkaan, hänen läheistensä tai Espoon kaupungin vahingoksi enkä luovuta saamiani henkilötietoja ulkopuolisille, vaan pidän ne salassa. Tutkimustulokset esitän niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäistä henkilöä tai perhettä. Noudatan henkilötietolaissa ja muualla lainsäädännössä mainittuja säännöksiä henkilötietojen käsittelystä ja salassapidosta.
	Paikka ja aika 26.10.2014
	Allekirjoitukset ja nimenselvennykset Kaja Kallemets
8 PÄÄTÖS	Tutkimuslupa myönnetään Tutkimuslupa myönnetään ehdollisena: Myönnetyn tutkimusluvun numero: 40/2014 Tutkimuslupaa ei myönnetä seuraavien perusteiden:
	Pyydetään lähettämään tutkimuksen valmistuttua sähköpostitse samaan osoitteeseen kuin tämä tutkimuslupahakemus Tiivistelmä Koko tutkimusraportti
	Espoossa 13/11 2014
	Päätäjän allekirjoitus Virpi Mattila
	Nimenselvennys Virpi Mattila
	Virka-asema varhaiskasvatuksen kehittämisspäällikkö
<p>Tutkimusluvun myöntäminen ei velvoita tutkimuksen kohteita osallistumaan tutkimukseen. Tutkijan on neuvoteltava aina erikseen tutkimuskohteena olevien organisaatioiden kanssa tutkimukseen osallistumisesta ja kohteen nimen mainitsemisesta tutkimusraportissa. Tutkimuksen teko ei saa häiritä tutkimuskohteen toimintaa.</p>	